

“Dan kan ik het wel vertrouwen, want ik check z’n telefoon”

Jaloezie, ideaalbeelden en geweld binnen relaties van jongeren met een lichte verstandelijke beperking

Britt Myren, Anita Redert, Franca Hehenkamp

Colofon

Amsterdam, april 2025

Dit onderzoek is uitgevoerd als onderdeel van het programma Act4Respect-Unlimited (A4R-U). A4R-U is een samenwerking tussen Atria, COC en Rutgers met als doel (online) seksueel grensoverschrijdend gedrag, seksueel geweld en (ex-)partnergeweld onder jongeren te verminderen en prettige ervaringen te bevorder.

Act4Respect-Unlimited wordt gefinancierd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).

Huisstijl: De Merkfabriek

Foto voorkant: Anna Frank, iStock, 2023

Dankwoord

Allereerst willen we de jongeren bedanken die aan ons onderzoek hebben deelgenomen. Jullie openheid en bereidheid om jullie ervaringen te delen zijn van onschatbare waarde. Zonder jullie was dit onderzoek niet mogelijk geweest.

Ook een grote dank aan de professionals die werken met jongeren met een lichte verstandelijke beperking (lvb). Jullie hulp bij het in contact komen met deelnemers en jullie inzet om het belang van dit onderzoek te benadrukken bij collega's en onder jongeren, waarderen we enorm.

Daarnaast willen we de leden van de klankbordgroep bedanken voor hun waardevolle bijdrage aan de opzet en interpretatie van de resultaten: Judith van Duivenboden-Kreijne, Frank van Oorschot, Sander Hilberink, Ans Broelman en Elvira Grabijn. Jullie inzichten hebben het onderzoek versterkt. Een speciaal woord van dank aan H       Hooft van de LFB, de belangenvereniging d       en v       mensen met een verstandelijke beperking. Dankzij haar inzet konden Ans en Elvira als ervaringsdeskundigen hun perspectieven inbrengen binnen de klankbordgroep.

Ook willen we Christel van der Horst van Fabriek 69 bedanken voor de training die wij als onderzoekers hebben gevolgd. Deze training was een belangrijke voorbereiding op het onderzoek naar jongeren met een lvb.

Tot slot een dank aan een aantal collega's binnen Act4Respect-Unlimited die input hebben geleverd op het onderzoek. Javier Koole, Marianne Jonker en Willy van Berlo, jullie expertise en bijdrage aan het zorgvuldig meedenken en meelesen van het onderzoek waren essentieel. En zo ook de andere leden van het onderzoeksteam die maandelijks hebben meegekeken en meegedacht in de verdere uitvoering en afronding van het onderzoek: Jamie Groeneveld, Jessica van Zadelhoff en Tomas Geling.

Inhoudsopgave

Dankwoord	3
Inhoudsopgave	4
Het onderzoek in het kort	5
Samenvatting	6
Summary	8
1. Inleiding	10
2. Wat is er al bekend over (ex-)partnergeweld onder jongeren met een lvb?	12
2.1 Seksualiteit, daten, relaties & ontdekken	12
2.2 Ongezonde dynamieken	13
2.3 Risicofactoren (ex-)partnergeweld onder jongeren met een lvb	13
2.4 Beschermende factoren partnergeweld onder jongeren met een lvb	17
3. Methoden	18
3.1 Onderzoeksopzet	18
3.2 Doelgroep en werving	19
3.3 Ethiek	20
3.4 Analyse	20
4. Resultaten	21
4.1 Context respondenten	21
4.2 Beeldvorming over liefde en geweld	24
4.3 Gevoelswereld	29
4.4 Ervaringen met (ex-)partnergeweld	33
4.5 Sociaal netwerk en de toekomst	41
5. Discussie	44
6. Conclusie en aanbevelingen	47
6.1 Aandachtspunten voor interventies	47
6.2 Verdiepend vervolgonderzoek	48
7. Referenties	49

Het onderzoek in het kort

Liefdesrelaties kunnen mooi en bijzonder zijn, maar soms ook ingewikkeld en zelfs pijnlijk. In een gezonde relatie is er respect, vertrouwen en veiligheid. Helaas komt het ook voor dat iemand in een relatie te maken krijgt met controle, jaloezie of geweld. Dit geldt niet alleen voor volwassenen, maar ook voor jongeren.

In dit rapport leest u over een onderzoek naar de ervaringen van jongeren met een lichte verstandelijke beperking (lvb) met daten, romantische- en seksuele relaties. Hoe beleven zij liefde? Wat zien zij als normaal gedrag in een relatie? En hoe gaan zij om met situaties waar iemand over jouw grens gaat? Dit zijn belangrijke vragen, want over deze groep is nog weinig bekend.

Voor dit onderzoek is er met 23 jongeren tussen de 16 en 22 jaar gesproken. Hun verhalen laten zien dat veel jongeren met een lvb een ideaalbeeld hebben van relaties: je moet altijd bereikbaar zijn, alles met elkaar delen en elkaar veel zien. Jaloezie en controle worden soms zelfs als een teken van liefde gezien. Hierdoor is het lastig om te herkennen wanneer een relatie niet leuk meer is. Online controle speelt daarbij een grote rol. Jongeren voelen zich soms verplicht om hun locatie te delen, voortdurend te bellen of hun telefoon te laten controleren.

Toch blijkt ook dat veel jongeren steun vinden bij ouders, vrienden of begeleiders. Zij helpen hen om situaties beter te begrijpen en gezonde keuzes te maken. Een belangrijke les uit dit onderzoek is dat jongeren met een lvb vroeg moeten leren over relaties, grenzen en emoties. Niet door hen te beschermen tegen elke moeilijke situatie, maar door hen te leren wat ze kunnen doen en hoe ze hiermee om kunnen gaan.

Met dit rapport hopen we bij te dragen aan een beter begrip van de liefdeservaringen van jongeren met een lvb. De inzichten uit dit onderzoek kunnen helpen bij het ontwikkelen van voorlichting, begeleiding en training, zodat deze jongeren sterker en zelfstandiger kunnen worden in hun relaties.

Samenvatting

Waarom dit onderzoek?

Geweld in relaties, ook tussen ex-partners, is een groot maatschappelijk probleem met ernstige gevolgen voor de lichamelijke en mentale gezondheid. Maar wat zijn de ervaringen van jongeren met een lichte verstandelijke beperking (lvb) met liefdesrelaties en (ex)-partnergeweld? Over hun ervaringen is nog weinig bekend.

Dit onderzoek richt zich op jongeren tussen de 16 en 22 jaar met een lvb en onderzoekt:

- Hoe zij daten en relaties ervaren.
- Welke gezonde en ongezonde patronen er voorkomen in hun relatie(s).
- Wat zij (hebben) ervaren op het gebied van (ex-)partnergeweld en hoe ze daarmee omgaan.

De inzichten uit dit onderzoek helpen bij het ontwikkelen en verbeteren van interventies en programma's voor deze doelgroep.

Hoe is het onderzocht?

De ervaringen van 23 jongeren met een lvb (16-22 jaar) zijn verzameld door middel van interviews en een focusgroep. In totaal zijn er 16 diepte-interviews gehouden en één groepsgesprek met zeven jongeren. De verzamelde informatie is geanalyseerd met het programma MAXQDA.

Wat kwam eruit?

De analyse resulteerde in vier hoofdthema's die de ervaringen van de jongeren beschrijven: 'beeldvorming over liefde en geweld', 'gevoelswereld', 'ervaringen met (ex-)partnergeweld' en 'sociaal netwerk en de toekomst'. De resultaten laten zien dat jongeren met een lvb vaak een ideaalbeeld hebben van relaties: je moet alles met elkaar delen, elkaar veel zien en erg verliefd zijn. Jaloezie en controle worden soms zelfs als een teken van liefde gezien. Hierdoor is het moeilijk om schadelijk gedrag, zoals geweld of manipulatie, te herkennen—zowel bij zichzelf als bij hun partner.

Veelvoorkomende vormen van geweld in relaties zijn verbaal geweld, seksueel geweld en controlerend gedrag, maar ook fysiek, online en non-verbaal geweld spelen een rol. Online controle is hierbij opvallend: jongeren worden vaak gedwongen hun locatie te delen, continu bereikbaar te zijn, veel te (video)bellen en de apps op hun telefoon te laten controleren. Sommige deelnemers ervaren deze controle zelfs als iets positiefs.

Jongeren kunnen meestal in gesprek over hun relatie en wat ze daarin meemaken bij begeleiders, familieleden zoals ouder(s), of een goede vriend(in). Eén van de adviezen van jongeren zelf is om de tijd te nemen als je iemand ontmoet om diegene te leren kennen, voordat je in een relatie stapt.

Wat betekent dit?

Dit onderzoek laat zien dat ideaalbeelden over relaties, gevoelens van jaloezie en het gebruik van telefoons een belangrijke rol spelen bij (ex-)partnergeweld in deze doelgroep. Hoewel er geen geheel nieuwe risicofactoren zijn ontdekt, wordt duidelijk dat vooral controle en machtsmisbruik bij deze jongeren sterk aanwezig zijn.

Enkele aanbevelingen voor interventies op basis van dit onderzoek zijn:

- Vroegtijdig interventies inzetten over seksualiteit en gezonde dynamieken in relaties.
- Jongeren met een lvb niet te veel beschermen, zodat ze leren omgaan met conflicten en grenzen.
- Hen vaardigheden leren, zoals het herkennen van emoties, wensen en grenzen aangeven, leren omgaan met afwijzing en begrijpen wat gezond en ongezond gedrag in een relatie is.

Deze inzichten zijn direct toepasbaar bij het ontwikkelen van interventies die jongeren met een lvb helpen bij het herkennen van gezonde en ongezonde relatiepatronen, het omgaan met conflicten, het vergroten van hun weerbaarheid én hoe ze leuke relaties kunnen hebben. Vervolgonderzoek is nodig naar hoe ideaalbeelden over relaties ontstaan en wat jaloezie betekent voor jongeren met een lvb.

Summary

Why this research?

Violence in relationships, including between (ex-)partners, is a significant social issue with serious consequences for both physical and mental health. But how do adolescents with a mild intellectual disability (MID) experience this? Their experiences remain largely unexplored.

This study focuses on adolescents aged 16 to 22 with an MID and examines:

- How they experience dating and relationships.
- The healthy and unhealthy patterns that occur in their relationships.
- Their experiences with (ex-)partner violence and how they cope with it.

The insights from this research contribute to the development and improvement of interventions and support programs for this group.

How was the research executed?

The experiences of 23 adolescents with an MID (aged 16-22) were collected through interviews and a focus group. A total of 16 in-depth interviews were conducted, along with one group discussion involving seven participants. The collected data was analyzed using the MAXQDA software.

What did the results show?

The analysis identified four main themes describing the participants' experiences: 'perceptions of love and violence,' 'emotional world,' 'experiences with (ex-)partner violence,' and 'social network and the future.'

The findings indicate that adolescents with an MID often have an idealized view of relationships—believing that partners should share everything, spend a lot of time together, and be deeply in love. Jealousy and controlling behavior are sometimes even perceived as signs of love. This makes it difficult for them to recognize harmful behaviors such as violence or manipulation, both in their own actions and in their partner's behavior.

Common forms of violence in relationships include verbal abuse, sexual violence, and controlling behavior, but physical, online, and nonverbal violence also play a role. Online control is particularly notable: participants frequently reported being pressured to share their location, remain constantly available, engage in frequent (video) calls, and allow the apps on their phones to be checked. Some even perceived these controlling behaviors as positive. When seeking support, young people most often turn to supervisors or counselors, family members (such as parents), or close friends to talk about their relationships and experiences. One of the advice from participants in the research is when you meet someone, take enough time to get to know that person before you commit to a relationship.

What do these findings mean?

This study highlights the role of idealized relationship expectations, jealousy, and the use of phones in shaping (ex-)partner violence experiences among adolescents with an MID. While no entirely new risk factors were identified, the findings underscore that control and power dynamics are particularly pronounced in this group.

To prevent and address partner violence, it is essential to:

- Start conversations about relationships and sexuality at an early age.
- Avoid overprotecting adolescents, allowing them to learn how to navigate conflicts and set boundaries.
- Teach essential skills, such as recognizing emotions, sharing desires and setting boundaries, how to deal with rejection and understanding the difference between healthy and unhealthy relationship behaviors.

These insights can be directly applied in the development of interventions that help young people with an MID recognize relationship patterns, handle conflicts, strengthen their resilience, and how to have a fun and joyful relationship. Further research is needed to explore how idealized views of relationships develop and what role jealousy plays in the experiences of adolescents with an MID.

1. Inleiding

Partner- en (ex-)partnergeweld is een ernstig maatschappelijk probleem dat wereldwijd aanzienlijke gevolgen heeft voor de fysieke, emotionele en psychologische gezondheid van de betrokkenen. Over de ervaringen van jongeren met een lvb is in dit opzicht weinig bekend. Dit gebrek aan aandacht maakt het moeilijk om effectieve, preventieve en ondersteunende maatregelen te ontwikkelen voor deze specifieke groep. In dit onderzoek richten we ons daarom op de ervaringen van jongeren met een lvb met (ex-)partnergeweld en worden de uitkomsten ingezet voor de verbetering en ontwikkeling van interventies voor deze doelgroep.

Het Landelijk kenniscentrum LVB definieert lvb als een IQ-score tussen de 50 en 70, waarbij een IQ-score tussen de 70 en 85 wordt gezien als iemand die zwakbegaafd is met (ernstige) bijkomende problematiek. Deze laatstgenoemde doelgroep heeft baat bij zorg die ontwikkeld is voor mensen met een lvb. De *Diagnostic and Statistical manual of Mental disorders* (DSM) stelt (l)vb vast bij een IQ tussen de 50 en 80 (American Psychiatric Association, 2013). Het Zorginstituut Nederland (2022) gaat uit van een IQ tussen de 50 en 85, wat betekent dat er ongeveer 1,1 miljoen mensen met een lvb in Nederland wonen. Dit onderzoek includeert jongeren die een IQ hebben tussen de 50 en 85. Jongeren met een lvb hebben, net als iedereen, het recht om vrij te zijn van geweld en misbruik (Verdrag inzake de Rechten van Personen Met Een Handicap, 2006). Hoewel er geen prevalentiecijfers bekend zijn over pleger- en slachtofferschap van (ex-) partnergeweld bij jongeren met een lvb in Nederland, komt in diverse (internationale) onderzoeken naar voren dat mensen met een verstandelijke beperking, of daaraan gerelateerde problematiek, een groter risico lopen op het meemaken van (ex-)partnergeweld dan mensen zonder deze beperking(en) (Bowen & Swift, 2019; Kok et al., 2018). Onderzoek van Ward et al. (2010) laat zien dat een hoog percentage van de mannen en vrouwen met een lvb in romantische relaties verbaal (schelden, schreeuwen, roepen) en fysiek geweld heeft ervaren. Daarbij lopen jongeren in het algemeen risico om datinggeweld mee te maken, zowel fysiek (dit kan oplopen tot 57,3%) als seksueel geweld (64,6%) (Rubio-Garay et al., 2017).

Het is een mensenrecht om je seksueel te kunnen uitdrukken, om relaties te ontwikkelen en les te krijgen in seksuele vorming (World Health Organization, 2015). Veel jongeren met een lvb hebben behoefte aan romantische en seksuele relaties, hebben een relatie of hebben die gehad, en willen graag (meer) leren over seks (Gil-Llario et al., 2018; Ward et al., 2010). Er is weinig verschil tussen mensen met of zonder een (l)vb in de activiteiten die ze willen doen om elkaar beter te leren kennen als er een romantische interesse is (Redert et al., 2022). Maar mensen met een (l)vb ervaren vaak discriminatie om hun seksualiteit te uiten vanwege taboes en vooroordelen, of hebben geen toegang tot voldoende of de juiste kennis en onderwijs in seksuele vorming (Hole et al., 2022). Jongeren met een (l)vb hebben daardoor beperkte ruimte om te ontdekken of vaardigheden te ontwikkelen op het gebied van seks, omdat er een taboe kan bestaan om met hen te praten over daten en relaties (Ward et al., 2010).

Als het gaat om onderzoek onder mensen met een lvb wordt de doelgroep nog te vaak niet zelf betrokken. In diverse onderzoeken wordt de omgeving van een persoon met een lvb geïnterviewd, zoals de familieleden of een begeleider, in plaats van de persoon zelf (Bigby et al., 2019; Kemps, 2022). Hoewel de mogelijkheden om personen met een lvb zelf te betrekken en te interviewen is onderzocht (Embregts et al., 2022; Giesbers et al., 2019; Van der Weele & Bredewold, 2021), is deze doelgroep dus onvoldoende gerepresenteerd in onderzoek, met

name in onderzoek naar ervaringen van (ex-)partnergeweld zoals seksueel geweld (Chrastina & Večeřová, 2020; Svae, Hassel, et al., 2022). Het is belangrijk om de stem van de personen met een lvb zelf te horen en om de doelgroep waar je onderzoek naar doet zelf te spreken. Dit draagt ook bij aan het uitvoeren van ethisch en inclusief onderzoek (Van der Weele & Bredewold, 2021).

Gebrek aan kennis maakt het moeilijk om effectieve preventieve en ondersteunende maatregelen te ontwikkelen voor deze specifieke groep. In dit onderzoek hebben we gekeken naar hoe jongeren met een lvb gezonde en ongezonde dynamieken in (liefdes)relaties ervaren. Het onderzoek is uitgevoerd binnen de alliantie Act4Respect Unlimited, een programma met als doel de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag en (ex-)partnergeweld. Met de inzichten van dit onderzoek kunnen we bestaande interventies beter laten aansluiten op de behoeften en belevingswereld van jongeren met een lvb. Het doel van deze interventies is het bevorderen van gezonde interacties binnen (liefdes)relaties en intieme contacten, en het verkleinen van de kans dat jongeren met een lvb te maken krijgen met (ex-)partnergeweld.

Om meer inzicht te krijgen in de ervaringen van jongeren met een lvb in relatie tot (ex-)partnergeweld, wordt in dit onderzoek de volgende hoofdvraag gesteld:

Hoe ervaren jongeren met een lvb gezonde en ongezonde dynamieken in daten, romantische en seksuele relaties?

Om een antwoord te geven op de hoofdvraag zijn onderstaande deelvragen onderscheiden:

1. Zijn jongeren met een lvb bekend met de verschillende vormen van (ex-)partnergeweld en kunnen ze dit benoemen en herkennen?
2. Hoe ervaren jongeren met een lvb (ex-)partnergeweld en hoe gaan ze ermee om (zowel plegerschap als slachtofferschap)?
 - a. Vormen van geweld die worden meegenomen zijn: verbaal, fysiek, seksueel en online geweld/grensoverschrijdend gedrag, en controlerende gedragingen.
3. Welk risicofactoren en beschermende factoren spelen een rol in plegerschap en slachtofferschap van partnergeweld onder lvb jongeren?
 - a. Wat zijn de onderliggende gedachten en gedragingen die een risico vormen voor het plaatsvinden van partnergeweld onder jongeren met een lvb?
4. Wat kan op basis van de ervaringen van jongeren met een lvb worden geadviseerd om te includeren in een interventie rondom de preventie van (ex-)partnergeweld?

Om de hoofdvraag en deelvragen te beantwoorden wordt in hoofdstuk 2 relevante literatuur uiteengezet. In hoofdstuk 3 wordt de onderzoeksmethodologie van het onderzoek behandeld, in hoofdstuk 4 worden de resultaten besproken en in hoofdstuk 5 de discussie waar de deelvragen worden beantwoord. Hoofdstuk 6 bespreekt de conclusies en aanbevelingen voor het verbeteren en ontwikkelen van interventies voor jongeren met een lvb.

2. Wat is er al bekend over (ex-) partnergeweld onder jongeren met een lvb?

In dit hoofdstuk wordt literatuur beschreven op het gebied van relaties, seksualiteit, (on) gezonde dynamieken, risicofactoren en beschermende factoren van (ex-)partnergeweld voor de doelgroep jongeren met een lichte verstandelijke beperking (lvb).

2.1 Seksualiteit, daten, relaties & ontdekken

De meeste jongeren met een lvb hebben behoefte aan een relatie, hebben ooit een relatie gehad of zijn ooit verliefd geweest (Gil-Llario et al., 2018; De Graaf et al., 2024). Ondanks dat de manier van daten en mensen ontmoeten vergelijkbaar is met jongeren zonder een lvb, is er een verschil in de sociaal-emotionele ontwikkeling van de jongeren zelf. Dit kan leiden tot het minder goed kunnen inschatten van sociale situaties en minder over seks weten. Jongeren met een lvb hebben mogelijk eerder seks dan leeftijdsgenoten en zijn vaak kwetsbaar voor seksuele grensoverschrijding (Richtlijnen Jeugdhulp en Jeugdbescherming, 2020). Daarnaast komt het voor dat jongeren met een lvb niet altijd het verschil weten tussen een romantische relatie en vriendschap. Als er een relatie is, is het hebben van gezelschap echter een belangrijk element, is er vaak sprake van een levenslange toewijding en kan die over het algemeen beschreven worden als serieus (Heifetz et al., 2020).

De ontwikkeling van een (gezonde) seksuele identiteit en autonomie wordt bij jongvolwassenen met een (l)vb vaak beïnvloed door ouders en hulp- of zorgverleners. Als deze omgeving een ondersteunende houding heeft, wordt er vaak gefocust op de fysieke en emotionele behoeften van deze doelgroep (Deffew et al., 2022). Dit is niet altijd in lijn met hun seksuele behoeften en verlangens op romantisch gebied. Daardoor worden ze ook niet altijd erkend in hun seksuele behoeften (Stoffelen et al., 2018).

Familieleden en zorgverleners kunnen terughoudend zijn, waarbij ze de seksualiteit voor deze jongeren als abnormaal zien, het onderwerp taboe is en de nadruk ligt op de noodzaak om hen te helpen en op hun kwetsbaarheid (Deffew et al., 2022; Healy et al., 2009; Kahonde et al., 2020). . Beleid binnen de woonomgeving dat de bewegingsvrijheid van deze jongeren beperkt kan bijdragen aan deze restrictieve houding (Frawley & Wilson, 2016).

Het internet zorgt ervoor dat mensen met een lvb makkelijker met anderen in contact kunnen komen. Online daten kan voor mensen met een beperking interessant zijn, omdat het niet meteen duidelijk is dat ze een (lichte) verstandelijke beperking hebben. In onderzoek wordt echter bevestigd dat jongeren in het praktijkonderwijs vaker negatieve ervaringen hebben met sexting misbruik (De Graaf et al., 2017). Sexting misbruik zijn negatieve ervaringen met het delen van een naaktfoto of seksfilmpje zonder dat de jongeren dit wilden, én het ongewild ontvangen van een naaktfoto of seksfilmpje. In het onderzoek van De Graaf (2024) geven acht op de tien jongens in het praktijkonderwijs en bijna drie kwart van de meiden aan dat het je eigen schuld is als een naaktfoto online komt (De Graaf et al., 2024). Dit geldt niet voor alle jongeren uit het onderzoek, daarvan vindt de meerderheid dit niet de eigen schuld van het slachtoffer. Er is

nog meer onderzoek nodig naar de ervaringen met online relationele en seksuele interacties, en de eventuele negatieve aspecten hiervan voor jongeren met een lvb (Wissink & Kuipers, 2021). Onderzoek uit 2024 laat echter wel zien dat het ongewenst doorsturen of delen van een naaktfoto of seksfilmpje wel zes keer zo vaak voorkomt (12%) onder jongeren in het praktijkonderwijs vergeleken met jongeren in het vmbo-onderwijs (De Graaf et al., 2024). Het is voor mensen met een lvb soms lastig om de toon in berichten te lezen of online consent te geven. De positieve houding dat de online wereld veilig is, in combinatie met het idee dat mensen goede intenties hebben, verhoogt het risico op online seksueel geweld (eSafety Commissioner, 2022).

2.2 Ongezonde dynamieken

(ex-)partnergeweld is geweld binnen een relatie waarbij één van de partners of ex-partner de ander probeert te controleren en te domineren. Het kan gaan om fysieke, psychische, seksuele en economische agressie, bedreigingen of geweldplegingen die de integriteit van de ander aantasten. Het geweld kan zowel in de fysieke leefwereld als online plaatsvinden (European Institute for Gender Equality (EIGE), 2016; World Health Organization, 2021). Bij partnergeweld spreekt men meestal van een machtsverschil, wat tot uiting kan komen op bijvoorbeeld emotioneel of economisch vlak. Hierdoor kunnen of durven slachtoffers de relatie vaak niet te beëindigen en kan het verergeren als een relatie stopt (Verwijs & Lünemann, 2012). Geweld binnen relaties kan vaak over langere tijd plaats vinden, met de tijd verergeren en de pleger kan meerdere geweldsvormen toepassen. (Ex-)partnergeweld vindt specifiek plaats tussen huidige of voormalige intieme partners in diverse relatievormen. Bij mensen met een (l)vb is er vaker sprake van een relatie met een machtsverschil, omdat zij bijvoorbeeld de scheve machtsverhouding of uitingen daarvan niet altijd herkennen. Jongens met een lvb zijn op een vergelijkbare manier seksueel actief als de algehele populatie, maar lopen ook een risico op ongewenst seksuele ervaringen (Verbeek et al., 2023).

Stoffelen et al. (2013) deed onderzoek naar relaties van homoseksuele en lesbische mensen met een matige verstandelijke beperking in Nederland. Hoewel partnergeweld niet de focus van het onderzoek was, bleek tijdens de interviews dat een substantieel aandeel van de deelnemers dit had meegemaakt: van de 21 deelnemers was ruim een kwart (28,6%) het slachtoffer geweest van partnergeweld (Stoffelen et al., 2012). Daarnaast liet onderzoek naar slachtofferschap en partnergeweld in de Rotterdamse crisisopvang zien dat een aanzienlijk deel een lvb had (Kok et al., 2018). Dit geeft een indicatie van de omvang van het probleem van partnergeweld binnen de lvb doelgroep.

2.3 Risicofactoren (ex-)partnergeweld onder jongeren met een lvb

Risico's, wat is risicovol gedrag?

Er is niet veel onderzoek gedaan naar de specifieke determinanten van slachtofferschap van (ex-)partnergeweld bij mensen met een (l)vb en nog minder naar de determinanten van plegerschap (Bowen & Swift, 2019). Om onderliggen mechanismen en verbanden aan te kunnen tonen is meer onderzoek nodig naar deze specifieke doelgroep. Er zijn een aantal risico- en beschermende factoren die specifiek voor de lvb groep gelden die hieronder worden beschreven, hoewel dit nog niet met kwalitatief sterk (causaal) onderzoek is aangetoond (Bowen & Swift, 2019).

Risicovol gedrag is gedrag dat kan leiden tot fysieke, sociale of emotionele schade bij jezelf of bij een ander. Hierbij kun je denken aan het gebruiken van alcohol, te hard rijden of seksueel risicovol en/of grensoverschrijdend gedrag. Personen met een (l)vb, en zeker de jongeren of jongvolwassenen, worden gezien als een groep die het meest risicovol gedrag vertoont (Bjork & Pardini, 2015; Harakeh et al., 2012). Jongeren met een milde (tot borderline) verstandelijke beperking nemen meer risico's dan de algemene populatie als hun leeftijdsgenoten hen negatief aanmoedigen om risico's te nemen. Meer specifiek nemen jongens met een milde (tot borderline) verstandelijke beperking risico's als leeftijdsgenoten hun kleineren of dreigen uit te sluiten van de groep (Wagemaker et al., 2020). Daarnaast heeft onderzoek aangetoond dat de doelgroep jongeren met een lvb die seksueel actief zijn eerder onveilige seks hebben dan andere leeftijdsgenoten (Baines et al., 2018).

Slachtofferschap en plegerschap

Slachtoffer- en plegerrollen kunnen bij partnergeweld door elkaar lopen. Betrokkenen zijn niet altijd simpelweg slachtoffer óf pleger van het geweld. Er kan bijvoorbeeld sprake zijn van wederkerig geweld: beide betrokkenen nemen dan in gelijke mate het initiatief tot geweld (en met vergelijkbare ernst). Daarbij laat onderzoek zien dat jongeren met een lvb een verhoogd risico lopen om zowel slachtoffer als pleger van geweld te zijn als het gaat om het wel of niet vragen van consent en geweld tijdens het daten dat psychologisch, fysiek of seksueel kan zijn (Almond & Giles, 2008; Balogh et al., 2001; Wissink et al., 2015).

Ook kunnen situaties voorkomen waarin een van de betrokkenen gewelddadig reageert in reactie op (structureel) geweld van de ander (Ten Boom & Wittebrood, 2019). Hierdoor kan herhaald geweld ontstaan (Verwijs & Lünemann, 2012). Het is daarom van belang bij dit onderzoek dat we niet enkel mensen zien als pleger of slachtoffer, maar dat we de complexiteit van geweld in romantische relaties in acht houden. Onderzoek uit Australië (eSafety Commissioner, 2022) laat deze complexiteit zien. Hier komt naar voren dat respondenten zo enthousiast zijn over het idee van een vriendschap of partner dat het soms doorslaat naar online obsessief gedrag (eSafety Commissioner, 2022).

Moeite met grenzen en laag zelfvertrouwen

Personen met een lvb kunnen meer moeite hebben met het aangeven en aanvoelen van grenzen en zijn zich niet altijd bewust – of missen kennis over – wat consent precies inhoudt (Svae, Blixt, et al., 2022). Jongeren met een lvb kunnen een lagere mentale of fysieke weerbaarheid hebben en daardoor een verhoogd risico lopen om slachtoffer te worden van geweld (Duysak, 2018). In het onderzoek van Duysak (2018) wordt beschreven dat *'één van de genoemde redenen voor dit verhoogde risico is volgens respondenten het hebben van een sterk gevoel van 'erbij willen horen', wat extra aanwezig is bij meisjes en vrouwen met een beperking.'* Zo is er sterk de behoefte om een sociaal netwerk en intieme relaties op te bouwen, waardoor meisjes en vrouwen minder weerstand bieden in een grensoverschrijdende situatie. Het ontwikkelen van het vermogen om grenzen aan te geven en te herkennen verhoogt uiteindelijk de weerbaarheid.

Personen met een (l)vb kunnen zich in een afhankelijkheidspositie bevinden, om praktische redenen, maar ook om sociaal-emotionele redenen. In een verhouding waar je je afhankelijk voelt van de ander kan het lastig zijn om je grenzen te herkennen. Een voorbeeld van emotionele afhankelijkheid is dat het zelfvertrouwen geeft als je romantische of seksuele (online) aandacht krijgt van iemand (Scholes-Balog et al., 2016; Whittle et al., 2013). Zelfvertrouwen is een

belangrijke basis om je grenzen aan te kunnen geven en je goed te voelen. Onderzoek laat zien dat jongeren met een lvb in de transitie naar volwassenheid met andere zorgen belast zijn dan hun leeftijdsgenoten zonder lvb, zoals gepest worden, iemand verliezen waar ze afhankelijk van zijn en het behouden van vriendschappen. Naast dat jongeren met een lvb andere zorgen hebben, lopen ze ook langer rond met deze zorgen, wat hun stress kan geven (Forte et al., 2011). Dit soort ervaringen en vormen van stress kunnen bijdragen aan het verlagen van het zelfvertrouwen.

Beperkt sociaal netwerk

Over het algemeen hebben jongeren met een lvb weinig sociale contacten en activiteiten gehad als kind (Solish et al., 2010) en soms is er zelfs sprake van een sociaal isolement (Steketee & Vandenbroucke, 2010). Onderzoek laat echter ook zien mensen met een (l)vb hun netwerk van familie als groter en meer ondersteunend ervaren dan de hulp- of zorgverleners om hen heen (Tournier et al., 2022). Ondanks dit perspectief ontnemt de kleinere hoeveelheid sociale contacten van jongeren met een (l)vb de kans om te oefenen met het aangaan en onderhouden van vriendschappen en het omgaan met sociale conflicten. Gebrek aan ondersteuning zorgt er ook voor dat het lastig is om hulp te vragen, en daarbij openlijk te praten over relaties en seks.

Beperkte communicatieve en sociaal-emotionele vaardigheden

Voor jongeren met een lvb geldt dat ze over het algemeen meer moeite hebben met het herkennen van emoties bij anderen, de bedoelde emoties te koppelen aan gezichtsuitdrukkingen, het herkennen en benoemen van de eigen emoties, en zichzelf te verplaatsen in het perspectief van een ander (Scotland et al., 2015). Daarnaast hebben ze door een combinatie van factoren soms moeite zich sociaal uit te drukken, emoties te reguleren, en duidelijk te communiceren in liefdesrelaties. Ondanks dat deze doelgroep jongeren meer moeite lijkt te hebben om zichzelf te uiten en een gesprek aan te gaan op het gebied van emoties, laat recent onderzoek onder jongeren in het praktijkonderwijs zien dat de helft van de respondenten zegt met hun laatste sekspartner gepraat te hebben over wat zij niet willen bij seks. En bijna drie van de vijf jongeren sprak met hun laatste sekspartner over wat zij fijn vinden bij seks en het gebruiken van condooms (De Graaf et al., 2024).

Minder kennis over seksualiteit in relaties

Mensen met een (l)vb krijgen minder relationele en seksuele vorming dan mensen zonder (l)vb, waardoor ze een hoger risico lopen op seksuele risico's en seksueel misbruik (Chamidah et al., 2021; Matin et al., 2021; Schaafsma et al., 2017). Zo weten ze minder dan hun leeftijdsgenoten zonder lvb over onderwerpen als masturbatie, veilige seks, daten en seksuele diversiteit. Ook weten mensen met een lvb daardoor minder goed wat wel en niet gepast is binnen seks en/of (liefdes)relaties (Bowen & Swift, 2019; Matin et al., 2021). Er is dus een gebrek aan kennis bij jongeren met een lvb waardoor risico's op geweld binnen relaties sneller kunnen ontstaan dan bij jongeren zonder een lvb. Onvoldoende kennis over seksualiteit kan leiden tot problemen in seksueel gedrag (Blasingame, 2018; Schaafsma et al., 2017). Daarnaast zijn de bronnen van kennis waaruit de doelgroep met een (l)vb put vaak niet geschikt voor personen met een (l)vb. Door een kleiner sociaal netwerk ontvangen ze vaker minder informatie uit hun omgeving. Ouders zijn vaak wel een bron waaruit ze informatie over verliefdheid en/of relaties putten (Heifetz et al., 2020; De Graaf et al., 2024).

Traumatische ervaringen

Het blijkt dat jongeren met een lvb vaker dan jongeren zonder lvb uit een gezin komen waarbij er

langdurig sociaaleconomische en psychosociale problemen zijn (Douma, 2018; Van der Steege et al., 2020). Ouders of verzorgers in deze gezinnen zijn minder goed in staat hun kind veilig op te voeden en vaak is het sociale netwerk zwak (Steketee & Vandenbroucke, 2010). Ongeveer een kwart van de mensen met een lvb is verwaarloosd door hun ouder(s)/verzorger(s) (Nouwens, 2018).

Bij jongeren met een lvb die in de hulpverlening terechtkomen, is er dan ook relatief vaak sprake van traumatische ervaringen, waaronder ook slachtoffer of getuige zijn van huiselijk geweld (Douma, 2018); 16,4% van de mensen met een lvb heeft fysieke mishandeling en 4,0% heeft seksueel misbruik door hun ouder(s)/verzorger(s) meegemaakt (Nouwens, 2018).

Behoeftbevrediging en genderstereotype overtuigingen

Jongeren met een lvb hebben een hogere drang naar de directe bevrediging van hun behoeften dan jongeren zonder lvb. Ook gaan ze vaker op zoek naar spannende situaties, die eventueel risico met zich meebrengen (De Beer, 2011). De seksuele ontwikkeling van jongeren met lvb loopt, in tegenstelling tot de sociaal-cognitieve ontwikkeling, vaak synchroon met hun ware leeftijd (Teeuwen, 2012; Wissink et al., 2012). Seksueel experimenteergedrag komt dus op een vergelijkbare leeftijd voor als bij jongeren zonder een lvb, echter krijgen jongeren met een lvb niet altijd de ruimte om te experimenteren. Zo laat internationaal onderzoek zien dat de ruimte om te experimenteren en intieme relaties te ontdekken in veel gevallen beperkt wordt door beleid, familieleden of begeleiding (Black & Kammes, 2019).

Uit onderzoek blijkt dat met name jongens in het praktijkonderwijs conservatieve overtuigingen hebben ten aanzien van homoseksualiteit, gender non-conformiteit en het hebben van veel sekspartners dan in het vmbo. Zo wordt een jongen die seks heeft met veel verschillende meisjes meer als 'helemaal oké' opgevat (44%), dan een meisje dat seks heeft met veel verschillende jongens (30%). De opvattingen van meiden zijn vergelijkbaar, maar vinden een jongen die seks heeft met veel verschillende meisjes net iets minder vaak 'helemaal oké' (29%) dan een meisje dat seks heeft met veel verschillende jongens (30%) (De Graaf et al., 2024).

Stapeling van diverse risicofactoren

Door een combinatie van meerdere factoren die eerder zijn genoemd, is het lastig te onderscheiden welke factoren een risico vormen die partnergeweld veroorzaken. Wel weten we dat het kan leiden tot ongezonde dynamieken (Douma et al. 2015). Jezelf kunnen uitspreken over wat je wel en niet fijn vindt, en daarbij ook openlijk praten over je emoties en de emotie herkennen van de ander, kan iemand ook beperken om hulp te zoeken als iemand een negatieve ervaring heeft gehad. Onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat één derde van de slachtoffers van partnergeweld met een lvb geen hulp zocht (Ward et al., 2010).

2.4 Beschermende factoren partnergeweld onder jongeren met een lvb

Op basis van de risicofactoren kunnen enkele beschermende factoren worden beschreven die kunnen bijdragen aan de preventie van (ex-)partnergeweld voor jongeren met een lvb.

Kennisvergroting en onderwijs

Op basis van de risico's die zijn beschreven door het gebrek aan kennis van de doelgroep jongeren met een lvb, is het vergroten van die kennis door bijvoorbeeld onderwijs van belang. Seksuele en relationele training kan bijdragen aan de seksuele autonomie van jongeren met een lvb, het vergroten van de kans op gezonde relaties doordat daar aandacht aan is gegeven, en aan het verlagen van de kans op negatieve seksuele ervaringen (Lameiras-Fernández et al., 2021).

Communicatieve en sociaal-emotionele vaardigheden

In relaties is het belangrijk om zowel je emotionele als je fysieke behoeftes goed te kunnen communiceren. Zo min mogelijk negatieve communicatie is dan ook van belang voor een relatie waar je voldoening uit haalt (Johnson et al., 2022). Vaardigheden om je goed uit te drukken en te communiceren binnen een relatie kun je aanleren in een training of in het onderwijs, maar daarvoor is het belangrijk om te oefenen. Interactie met leeftijdsgenoten en het opbouwen van vriendschappen draagt net zoveel bij aan de weerbaarheid en mentale gezondheid als steun van je docent en familie (Butler et al., 2022). Het ontwikkelen van sociaal-emotionele vaardigheden is daaraan gekoppeld, omdat deze ook bijdragen aan je beter uitdrukken en de ander begrijpen.

Conflict oplossend vermogen

Het goed kunnen uitpraten van spanningen en conflicten helpt om partnergeweld te voorkomen (Steketee et al., 2016; Verwijs & Lünemann, 2012). Dit is voor jongeren met een lvb mogelijk lastiger dan voor jongeren zonder lvb. Jongeren met een lvb hebben meer moeite met zowel het oplossen van sociale problemen als met zelfregulerende vaardigheden, zoals het reflecteren op het eigen gedrag, gedachten en gevoelens (Douma, 2018).

Sterk sociaal netwerk

Belangrijk voor preventie is dat jongeren met een lvb voorzieningen weten te vinden voor ondersteuning en hulpverlening. Het sociale netwerk heeft hierin ook een rol, zodat ze weten waar ze hulp kunnen vragen en krijgen (Stanley et al., 2015; Steketee et al., 2016; Verwijs & Lünemann, 2012).

3. Methoden

3.1 Onderzoeksopzet

In dit onderzoek zijn de ervaringen van jongeren met een lvb en (ex-)partnergeweld verkend en verzameld met een kwalitatief onderzoeksdesign. Daarvoor is een literatuuronderzoek gedaan, zijn er interviews gehouden met 16 jongeren en is er een focusgroep georganiseerd met zeven jongeren uit het praktijkonderwijs (16 – 22 jaar). Het onderzoek en de dataverzameling liep van mei 2023 tot juni 2024.

De focusgroep is gehouden om inzicht te krijgen in de positieve ervaringen met daten en (liefdes)relaties. In een focusgroep wordt over verschillende thema's een interactief groepsgesprek gehouden. Hierdoor is het mogelijk verschillende overtuigingen en meningen van de doelgroep te achterhalen en interactie te stimuleren (Morgan, 2019). De focusgroep is zo opgezet dat er een kleine groep respondenten deelnam én er is gelet op o.a. laagdrempelig taalgebruik (Fraser & Fraser, 2001). Tijdens de focusgroep is gesproken over waar je anderen kunt ontmoeten, wat je doet tijdens een date, zijn aannames uitgevraagd over wat normaal wordt gevonden in een relatie, en zijn onderwerpen zoals online contact en jaloezie besproken. De focusgroep is gehouden door een vrouwelijk en een mannelijke onderzoeker samen.

In de interviews is specifiek doorgevraagd naar fijne en niet-fijne ervaringen met daten en (liefdes)relaties en dynamieken rondom (ex-)partnergeweld. De interviews waren semigestructureerd, gebaseerd op de onderzoeksvragen en de wetenschappelijke literatuur. Er is rekening gehouden met de respondenten door in kleine stappen door te vragen en concreet te blijven in de vraagstelling. Er is met pictogrammen gewerkt waar de diverse vormen van (ex-)partnergeweld op staan uitgebeeld, te bevragen en het begrip van de deelnemers over de diverse vormen van geweld goed te begrijpen (Redert et al., 2022). Daarnaast biedt een semigestructureerd interview ruimte voor respondenten om op hun eigen manier hun verhaal te vertellen (Bryman, 2012). Er is niet doorgevraagd naar hun verleden waarin ze therapie of begeleiding hebben ontvangen, alleen als het ter sprake kwam vanuit de ervaringen met (ex-)partnergeweld. Gelijkwaardigheid in het gesprek is, naast veiligheid van de respondent, in dit onderzoek onze hoogste prioriteit geweest. De interviews zijn allemaal afgenomen door twee vrouwelijke onderzoekers.

Klankbordgroep

Aan de start van het onderzoek is een klankbordgroep ingesteld met drie professionals (een sociaal werker, seksuoloog en een onderzoeker) en twee ervaringsdeskundigen vanuit de LFB (belangenvereniging dóór en vóór mensen met een verstandelijke beperking). Ook is aan de start een bijeenkomst georganiseerd met de drie professionals én een bijeenkomst met de twee ervaringsdeskundigen om het doel van het project toe te lichten, de eerste feedback en tips voor het inrichten van de werving besproken. Bij de eerste bijeenkomst hebben we de drie professionals en twee ervaringsdeskundigen los van elkaar ontmoet vanwege complexe planning en logistiek. Tussentijds is er op papier nog feedback gegeven op de opzet voor de vragenlijst(en) en de focusgroep.

Aan het einde van de dataverzamelingperiode zijn de eerste resultaten besproken met alle leden van de klankbordgroep samen. Deze adviezen en inzichten zijn meegenomen in de laatste fase van de analyse en bij het opschrijven van de resultaten.

3.2 Doelgroep en werving

De doelgroep bestond uit jongeren met een lichte verstandelijke beperking (IQ 50-85) tussen de 16 en 23 jaar. We hebben in de werving de doelgroep altijd aangeduid als jongeren met een lichte verstandelijke beperking, en niet naar het IQ-niveau gevraagd van respondenten die werden aangemeld. Dit was niet altijd bekend. Zowel slachtoffers als plegers van partnergeweld zijn meegenomen in de werving. Het was belangrijk dat zij enige ervaring hadden met daten en relaties, zodat het een diverse groep was met weinig tot veel ervaring.

Respondenten moesten over voldoende communicatieve vaardigheden beschikken om over de onderwerpen van het onderzoek in gesprek te gaan, en voor de focusgroep was het van belang dat ze in een groep konden communiceren. In een focusgroep kunnen namelijk nieuwe inzichten naar voren komen door groepsdynamieken en hoe men op elkaar reageert. We hebben personen geëxcludeerd die op dit moment intensieve therapie of intensieve psychologische hulp ontvangen.

In eerder onderzoek wordt aanbevolen om vooraf in kaart te brengen wat de kennis en communicatievaardigheden van de respondent is, zodat de vragen en taal deels daarop afgestemd kan worden. Dit is waar mogelijk nagevraagd of afgestemd, bijvoorbeeld door aan te geven dat iemand aanwezig mag zijn bij het interview om te helpen bij de communicatie zoals het begrijpen en interpreteren van de vragen en het beantwoorden van vragen (zie paragraaf 3.3 Ethiek).

Werving

Om de doelgroep te bereiken hebben we geworven via professionals die hen begeleiden of onderwijzen. Het is lastig om jongeren uit deze doelgroep direct te bereiken, daarom hebben we op sociale media, in nieuwsbrieven van Rutgers, Atria en COC, platforms voor mensen met een lvb en organisaties die werken met de doelgroep professionals benaderd om ons met hen in contact te brengen. De werving verliep aan het begin traag en we hebben de wervingsmail om deze reden een keer herhaald. De werving is uiteindelijk gelukt door de inzet van professionals die het belang zien van het onderzoek en affiniteit hebben met het onderwerp daten en liefdesrelaties onder jongeren.

Doordat er een tussenpersoon nodig was bij de werving, kan er bewust of onbewust een selectie gemaakt zijn van jongeren die professionals geschikt vonden. Het kan ook dat professionals het belang van dit type onderzoek niet inzagen en daardoor jongeren waar zij mee werken niet hebben gevraagd. Het is ook niet duidelijk of alle jongeren waar zij mee werken zijn gevraagd of ze mee willen doen aan het onderzoek. Een voordeel is mogelijk dat dit heeft bijgedragen aan de veiligheid van het onderzoek, doordat alleen jongeren zijn gevraagd waarvan werd verwacht dat ze in staat waren om over hun ervaringen te praten. Voor dit onderzoek wilden we jongeren includeren die wel en niet op een woongroep wonen, maar uiteindelijk wonen veel respondenten in het onderzoek begeleid of in een woongroep. Dit kan te maken hebben met de manier waarop deze doelgroep is geworven. Voor de focusgroepen hebben we scholen benaderd uit het praktijkonderwijs. Meerdere scholen vonden het lastig om aan dit onderzoek mee te werken, uiteindelijk hebben we één school bereid gevonden.

3.3 Ethiek

Voordat de dataverzameling is gestart, hebben de onderzoekers (AR, BM, JK) een training gehad van een ervaren onderzoeker en trainer op het gebied van het werken met personen met een lvb. In de training is aandacht geweest voor de voorbereiding van de interviews en de focusgroep, waar je rekening mee moet houden om de veiligheid te waarborgen, de invulling en toon van de interviews, én hoe je om gaat met taalgebruik en het taalniveau.

Dit onderzoek is ethisch getoetst door de Ethische Toetsingscommissie, Faculteit Geesteswetenschappen aan de Universiteit Utrecht (registratienummer 23-0314, toegekend augustus 2023). Alle respondenten aan het onderzoek, zowel in de focusgroepen als in de interviews, hebben een *informed consent* formulier ondertekend. Vooraf aan het interview is nogmaals uitgelegd waar het onderzoek over gaat en hoe er wordt omgegaan met de onderzoeksdata. De respondenten hebben vervolgens nogmaals verbaal toestemming gegeven om deel te nemen aan het onderzoek. De opnames zijn opgeslagen op een veilige (digitale) locatie waar alleen de betrokken onderzoekers van A4R-U toegang tot hebben. De audio is getranscribeerd en geanonimiseerd, de meeste interviews zijn door een extern bureau getranscribeerd en anoniem aangeleverd. De andere interviews zijn via een transcribeer programma op een veilige locatie getranscribeerd, dit was alleen mogelijk als de opname duidelijk genoeg was. Deze zijn apart geanonimiseerd. Na afronding van het onderzoek zijn de audio opnames vernietigd, de getranscribeerde tekstbestanden worden 10 jaar bewaard.

De onderzoekers hebben de tussenpersoon die de respondent kent gevraagd of diegene alleen geïnterviewd wilde worden, of er iemand bij wilde hebben. Bij ongeveer één derde van de interviews was hun begeleider of vertrouwenspersoon aanwezig. Bij elk interview is er tussentijds gecheckt of iemand nog door wilde gaan met het interview, zodat er voor de respondent de ruimte was om te stoppen als daar behoefte aan was. De deelnemers ontvingen een cadeaubon van de Hema als vergoeding voor deelname, dit was 30 euro bij een interview en 15 euro bij deelname aan de focusgroep.

3.4 Analyse

Er is een thematische contentanalyse uitgevoerd met behulp van het programma MAXQDA door de auteurs van het onderzoek. In een thematische contentanalyse komen overkoepelende thema's naar voren die onderliggende gemeenschappelijke ideeën, overtuigingen, of specifieke ervaringen behelzen. Deze thema's sluiten aan bij de ervaringen van meerdere respondenten. Eerst hebben twee onderzoekers met open coding alle interviews gecodeerd. In een eerste ronde zijn de interviews die de ander had afgenomen gecodeerd. In regelmatige tussentijdse bijeenkomsten zijn de codes bediscussieerd en aangepast waar onenigheid over bestond. In een tweede ronde is een derde onderzoeker betrokken die een aantal interviews heeft gecodeerd waarna in een bijeenkomst is gekeken in hoeverre deze overeenkwamen met de andere codes. De uitkomsten uit de focusgroep zijn in deze fase meegenomen in de analyse en apart gecodeerd om te kijken of daar nieuwe overkoepelende thema's uit voortkwamen. De focusgroep richtte zich op de positieve ervaringen met daten en relaties, waardoor deze andere, maar wel aansluitende bevindingen liet zien ten opzichte van de interviews waar geweldservaringen zijn bevraagd. In de laatste ronde zijn quotes per thema geclusterd en subthema's geformuleerd. Deze zijn weergegeven als subkopjes in het resultatenhoofdstuk.

4. Resultaten

Uit de analyse zijn vier hoofdthema's gekomen: 'beeldvorming over liefde en geweld', 'gevoelswereld', 'ervaringen met (ex-)partnergeweld' en 'sociaal netwerk en de toekomst'. Bij het thema over beeldvorming zijn de data uit de interviews én de focusgroepen meegenomen. De interviews zijn leidend waar (gewelds)ervaringen, het sociaal netwerk en de toekomst worden beschreven. Eerst wordt de context van de respondenten weergegeven.

4.1 Context respondenten

Er zijn 16 interviews afgenomen en er waren zeven deelnemers bij de focusgroep. Er zijn geen data verzameld over het cognitieve vermogen of de hoogte van het IQ van de deelnemers, en het is onbekend of ze eventueel een bepaalde diagnose hebben. De professionals uit de zorg en het onderwijs die jongeren hebben aangemeld voor het onderzoek, hebben vanuit hun expertise de inschatting gemaakt of deze jongeren binnen dit onderzoek passen. De jongeren wonen op een woongroep of begeleid, of kregen les in het praktijkonderwijs. We hebben niet uitgevraagd hoe de thuissituatie op het moment van het gesprek was, maar in verschillende interviews kwam naar voren dat deze in het verleden of nog steeds als lastig wordt ervaren. Ze wonen zowel in stedelijke als landelijke gebieden. De seksuele oriëntatie is voor de meesten heteroseksueel, twee identificeren zich als biseksueel (biplus), één valt op mensen, en één geeft er geen label aan. Iets minder dan de helft (9) deelnemers heeft een migratieachtergrond. Bij vijf interviews was iemand aanwezig die ze vertrouwen, zoals een begeleider van de woongroep, of een trainer/coach. Omdat de deelnemers zelf konden aangeven of ze hun begeleider erbij wilden hebben en voor een vorm kozen waar zij zich veilig bij voelden, gaan we ervan uit dat de interviews met en zonder begeleider vergelijkbaar zijn qua openheid, maar helemaal zeker weten we dat niet. Elke deelnemer mocht vragen stellen aan de onderzoekers. Dat werd regelmatig ook gedaan, bijvoorbeeld 'heb jij ook een relatie nu?', of 'wat vind jij leuk om te doen [met daten]?'. De negatieve en gewelddadige ervaringen kwamen vaak pas later in het gesprek aan de orde.

Van alle deelnemers die zijn geïnterviewd hebben alle meiden en de non-binaire persoon eerder één of meerdere serieuze relatie(s) gehad. Bij de geïnterviewde jongens had iedereen behalve twee personen al eerder een serieuze relatie gehad. Deze relaties begonnen bij de meesten vanaf 13 jaar oud. Van de deelnemers aan de focusgroep hadden de jongens nog geen relatie gehad maar alle meiden wel.

Interview	Gender	Leeftijd	Seksuele oriëntatie	Begeleider bij interview
1	meid	17	hetero	ja
2	meid	16	hetero	nee
3	jongen	17	hetero	nee
4	jongen	16	hetero	nee
5	meid	18	hetero	nee
6	meid	21	hetero	ja
7	man	16	hetero	nee
8	non-binair	17	geen label	ja
9	meid	20	hetero	ja
10	meid	22	hetero	ja
11	jongen	17	hetero	nee
12	jongen	16	hetero	nee
13	meid	18	biseksueel (biplus)	nee
14	meid	16	hetero	nee
15	meid	16	valt op mensen	nee
16	meid	17	biseksueel (biplus)	nee

Focusgroep

	meid	17	hetero	
	meid	18	hetero	
	jongen	16	hetero	
	jongen	16	hetero	
	jongen	18	hetero	
	meid	17	hetero	
	meid	17	niet bekend	

Tabel 1: Deelnemers interviews en focusgroep

Hoe ziet afspreken, daten en relaties krijgen eruit?

Het woord 'daten' en 'relaties' is voor iedereen bekend, maar het woord 'daten' wordt door een groot deel van de deelnemers niet vaak gebruikt. Het wordt 'afspreken' is genoemd, of chillen, flowen, iemand fixen of het pas een date noemen als je denkt dat er iets uit kan komen nadat je hebt afgesproken. Twee deelnemers uit de interviews vonden een date 'heel ouderwets ofzo', en 'dat is wat voor als je wat ouder bent'. Jongeren die het woord daten wel gebruiken zeiden dat je ook met je vrienden kan daten. Thuis afspreken kan als date, hoewel anderen dat gek vinden met je ouders erbij, terwijl andere deelnemers een vriend of vriendin meenemen als ze gaan afspreken met de intentie om te daten. Deze deelnemers gaven aan dat het dan wat minder ongemakkelijk is om elkaar te zien. Het woord 'relatie' gebruikt iedereen.

Jongeren ontmoeten elkaar op school en in de klas, op de woongroep, sportschool, op kamp, via vrienden of online. Op school iemand ontmoeten vinden de meesten niet fijn, een aantal hebben een negatieve ervaring gehad omdat je elkaar dan nog steeds elke dag ziet als het niks wordt. De meeste jongeren willen liever niet iemand online ontmoeten, omdat je die mensen niet kent, geen onbekende mensen wil ontmoeten en niet weet wat er echt in iemand om gaat als je gaat chatten. De meesten gebruiken apps om 'gewoon' mensen te ontmoeten op een vriendschappelijke manier. De apps die zijn genoemd zijn: Instagram, Snapchat, TikTok, Whatsapp, Yubo, Wink, Houseparty, Omegle¹ en Pinterest. De meeste dating apps zijn vanaf 18 jaar, daarvan werd alleen Tinder genoemd. Eén deelnemer die net 18 is geworden vertelde over Tinder: *"Ik ben gewoon benieuwd wat het is natuurlijk. Maar het is niet echt.. ik vind dat niks eigenlijk."* (interview 13, meid, 18 jaar). De meesten delen een ervaring over anderen ontmoeten via Snapchat. Ook al is de intentie niet iemand ontmoeten met wie ze willen daten op Snapchat, het gebeurt wel dat je iemand ontmoet met wie je romantisch gaat afspreken doordat je makkelijk met anderen in contact komt. Bij de focusgroep noemde een deelnemer dat ze weleens is toegevoegd door iemand op Snapchat die dan met haar begon te chatten, dat kan ook op Instagram gebeuren.

Meerdere deelnemers die op een groep wonen delen dat ze daar iemand hebben ontmoet, of iemand die op een andere groep woont. De meesten die op een groep wonen ontmoeten graag mensen daarbuiten. Sommigen kunnen altijd naar buiten en zijn in het weekend thuis of bij vrienden, anderen ervaren meer beperkingen om dit te ontdekken, doordat er bijvoorbeeld weinig vrijheid is om de telefoon te gebruiken en naar buiten te gaan, of door een omgeving die een relatie niet aanmoedigt.

De sociale omgeving van personen die de deelnemers vaak zien bestaat met name uit familie, zoals de (stief)ouders, broers of zussen, of een tante. Bijna alle deelnemers hebben maar een paar vrienden, soms doordat ze bijvoorbeeld op een groep wonen en het contact minder is geworden. Deze jongeren hechten veel waarde aan die ene (of enkele) vriend of vriendin die ze hebben.

¹ Videochatdienst Omegle is sinds 8 november 2023 opgeheven.

4.2 Beeldvorming over liefde en geweld

Deelnemers hebben een bepaald beeld, of ook wel ideaalbeeld, van wat een date, afspraakje, liefde of een relatie inhoudt, ook als het minder leuk is. Dit gaat over de snelheid wanneer je een relatie hebt met elkaar, de rol van privacy en vertrouwen, maar ook het beeld van wat je wel of niet doet als je een relatie hebt. Dit is verbonden met wat deelnemers verwachten van zichzelf en van de ander op het gebied van liefde en geweld.

Verwachtingen daten en relaties

De manier waarop jongeren een relatie krijgen is verschillend. En hoewel het niet voor iedereen hetzelfde is, werd meerdere keren verteld dat als je verliefd bent je na één keer afspreken een relatie kan hebben. Om elkaar te zien spreken ze thuis af, gaan ze iets eten, een rondje lopen, of gamen of met elkaar appen of bellen. Als je eenmaal een relatie hebt is het leuk om naar de film te gaan en als de ander voor je kookt, maar ook om te knuffelen en zoenen. Gevoelsmatig vindt iedereen het belangrijk om veel tijd met elkaar door te brengen, dat je eerlijk bent tegen elkaar, lief voor elkaar bent, het gezellig hebt samen en dat je je goed voelt bij elkaar. Liefde is elkaar helpen, ondersteunen en samen dingen kunnen oplossen. Dat je partner aardig is tegen je ouders werd ook genoemd als iets dat belangrijk is voor hen in een relatie.

Een belangrijke verwachting die naar voren komt uit de interviews en focusgroepen is de frequentie van het contact én dat je altijd bereikbaar moet zijn. Bijna alle deelnemers zien elkaar vanaf het begin (bijna) elke dag en vinden (video)bellen elke dag heel normaal. Een deelnemer legt uit dat je elkaar elke dag en elke seconde wil bellen als je verliefd bent. Soms ging het ook te snel - achteraf gezien - en zijn de verwachtingen voor de volgende relatie bijgesteld. De deelnemers die een relatie hebben zien hun partner, als het kan, het meeste in de week. Zij Facetimen bijvoorbeeld twee keer per dag, doen alles samen, en hebben soms begeleiding nodig om duidelijk te maken aan de partner dat ze niet altijd bereikbaar kunnen zijn. Als ze niet bereikbaar zijn en niet opnemen, ontvangen of versturen de deelnemers berichten via de app met de vraag waar ze zijn en waarom ze niet opnemen. Zo legt een deelnemer uit hoe ze omgaat met het feit dat haar vriendje de hele tijd contact wil, ze wordt tijdens het interview gebeld:

“Deelnemer: Hij weet dat ik niet reageer.

Begeleider: Zie je, dat is alleen maar positief.

Deelnemer: Yo, ik ben bezig. Ik heb me geluid uitgezet, maar ik vond het jammer.

Begeleider: En vroeger had je nu 100 appjes gehad.

Deelnemer: Dat heb ik nu ook.

Begeleider: Dan ging hij ons bellen.

Interviewer: Zoekt die een andere weg naar jou?

Deelnemer: Doet ie soms nog steeds, maar oké.

Interviewer: En kan hij nu gewoon wachten tot jij bereikbaar bent?

Deelnemer: Nee, nu niet. (...) Waarschijnlijk vraag hij zich af: waarom reageer je niet? Het is na 17 uur.”

(interview 6, meid 21 jaar)

Het is deze deelnemer gelukt om niet terug te bellen tijdens het interview, maar het interview is niet lang daarna gestopt, omdat de vriend weet dat ze na 17:00 uur tijd zou hebben om te bellen. Een andere deelnemer laat zien dat het feit dat iemand niet appt, de verwachting oproept dat diegene je niet zo leuk vindt en dus geen moeite voor je doet. Het is omschreven als een manier waarop je partner laat zien dat diegene interesse in je heeft en blijft houden gedurende de relatie.

Er is door de meeste deelnemers genoemd dat bij elkaar in de telefoon kijken erbij hoort in je relatie en ook verwacht wordt van en door de ander. Voor sommige deelnemers is het dan ook heel normaal. Zo legt een deelnemer uit op welke manier hen dat doet in een relatie:

"Interviewer: Doen jullie dat ook?"

Deelnemer: Ja. Maar we hebben niks van elkaar te verbergen.

Interviewer: En hoezo kijk je dan in elkaars telefoon?"

Deelnemer: Ja, niet echt kijken, maar meestal pak ik gewoon zijn telefoon. Als mijn telefoon ergens anders ligt, dan ga ik gewoon YouTube kijken ofzo. Of gewoon, als hij vraagt om zijn moeder te bellen, dan bel ik zijn moeder. (...) En als er een bericht binnenkomt, dan zegt hij wel eens van 'kan je even kijken wie dat heeft gestuurd'."

(interview 8, non-binair persoon, 17 jaar)

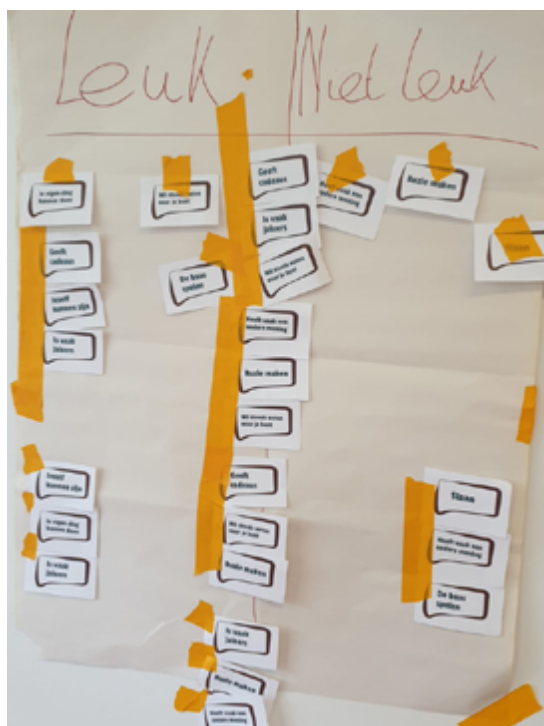
Tijdens de focusgroep zeiden de deelnemers, met name de meiden, dat bij elkaar in de telefoon kijken altijd moet kunnen, anders heb je iets te verbergen. Een meid geeft aan dat ze anders zelf de telefoon pakt als haar vriend die niet wil geven.

Tijdens de focusgroep is een oefening gedaan waarbij de deelnemers aspecten van daten en een relatie als 'leuk' en 'niet-leuk' moesten categoriseren. Hieruit komt naar voren dat onder andere jaloezie, weten waar iemand is en de baas spelen zowel als 'leuk' en 'niet leuk' werd gezien en de meningen over waarom dit zo is waren verdeeld. Deelnemers leggen uit dat het juist leuk is in een relatie als iemand steeds wil weten waar je bent en vaak jaloers is.

"Als iemand jaloers is dan weet je dat hij je echt leuk vindt."

(deelnemer focusgroep, meid, 17 jaar)

Aan de andere kant benoemen deelnemers ook dat 'je eigen ding kunnen doen' iets leuks is in een relatie. Ze willen zelf de vrijheid hebben om hun eigen ding te kunnen doen en zelf bepalen wie ze wel en niet kunnen zien als vrienden. Dit staat haaks op het feit dat ze jaloezie ook als iets leuks zien, want als iemand jaloers is kan dit zich uiten in het beperken van iemands vrijheid.

Afbeelding 1: Focusgroep - Leuk / Niet leuk oefening op flipover geplakt

Op afbeelding 1 is te zien dat veel deelnemers verschillende dingen zowel leuk, als niet-leuk vinden. Daar staat 'ruzie maken', 'cadeaus geven' en 'wil steeds weten waar je bent'. Twee jongens vinden 'wil steeds weten waar je bent' en 'cadeaus geven' niet leuk, terwijl de meiden dit wel leuk vinden. Cadeaus geven wordt door de jongens gekoppeld aan het feit dat je iets terug moet geven waardoor het als niet-leuk wordt gezien. 'Wil steeds weten waar je bent' ziet een meid uit de focusgroep als makkelijk en handig, want dan hoeft je het niet te vragen. 'Ruzie maken' is door een aantal deelnemer op de middellijn geplaatst, terwijl twee andere deelnemers het ook zien als iets dat leuk kan zijn.

'De baas spelen' vinden de meesten niet-leuk, en als je partner een andere mening heeft is dit ook niet leuk. Dat lag volgens de deelnemer in de focusgroep aan het feit dat hun eigen mening belangrijk(er) is. Zelf de baas spelen in een relatie is daarentegen wel leuk. In een interview legt een deelnemer uit waarom dat zo is:

"Interviewer: En wie was er meer de baas, denk je?"

Deelnemer: Ik.

Interviewer: Jij?

Deelnemer: Ja. Ik ben een meisje en ik wil gewoon dat hij luistert. Anders dan word ik ook boos.

Interviewer: En waar moet hij dan naar luisteren?

Deelnemer: Naar alles."

(interview 2, meid, 16 jaar)

Naast verwachtingen over wie de baas mag spelen in de relatie, heeft het feit dat je in elkaars telefoon mag en kunt kijken gevolgen. De deelnemer uit interview 4 heeft een 'knipperlicht relatie', en legt uit dat hij zijn berichten verwijderd als ze weer samen zijn:

"Interviewer: Heb je dat ook tegen je vriendin verteld, toen?"

Deelnemer: Nee, want in principe zij praat soms ook met andere jongens. Dus ze wist waarschijnlijk toch wel dat ik ook met andere meisjes praat, zeg maar. Maar eigenlijk, als ik weer met haar kreeg, dan verwijder ik ze wel gewoon. Omdat ik weet ook dat als zij dat ziet, dan is ze waarschijnlijk weer een beetje boos."

(interview 4, jongen, 16 jaar)

Deelnemers spreken ook verwachtingen uit over welke rol liefde heeft in de relatie. Liefde en je verliefd voelen is voor alle deelnemers belangrijk. De deelnemer uit interview 4 zegt dat ondanks dat de relatie vaak uitgaat, het toch weer goed kan komen als je veel van elkaar houdt:

"Houden van elkaar is belangrijker (...) We hebben wel fouten gemaakt, maar het is wel altijd goed gekomen. Dus het was in die zin niet per se een goede relatie, maar ook niet een slechte relatie. Omdat, we houden wel heel veel van elkaar."

(interview 4, jongen, 16 jaar)

Wat is geweld volgens de doelgroep?

De deelnemers uit de interviews moeten bij de vraag 'wat is geweld' bijna altijd aan fysiek geweld denken. Bijvoorbeeld iemand in elkaar slaan, schoppen, vechten, als de ander fysiek pijn heeft, een blauw oog of een blauwe plek heeft, maar ook fysiek worden uit irritatie. Tijdens de interviews hebben we door kunnen vragen, en met behulp van afbeeldingen en concrete voorbeelden konden de deelnemers vaak meerdere of alle vormen als geweld herkennen.

Naast fysiek geweld werd verbaal geweld erg vaak genoemd in de vorm van schelden en ruzie maken. Seksueel geweld of seksueel grensoverschrijdend gedrag werd benoemd of herkend, bijvoorbeeld dat iemand je aanraakt op een plek die je niet fijn vindt, aanranding en over iemands grens gaan, of gedwongen worden tot seks. Dat laatste werd door de deelnemers niet benoemd als verkrachting, maar de beschrijving van de deelnemers sluit aan bij de definitie van verkrachting. De voorbeelden van seksueel grensoverschrijdend gedrag werden met name genoemd door personen die zelf ervaringen hebben gehad met iemand die over hun grens ging of hen ergens aanraakte wat ze niet fijn vonden. Een enkele keer werd 'mentaal geweld' benoemd.

Non-verbaal geweld werd het minst vaak door de deelnemers benoemd of herkend. 'Negeren' werd bijvoorbeeld niet gezien als een vorm van geweld. Jaloezie, controlerend gedrag en online vormen van geweld – zoals iemand blokkeren – worden zowel in de interviews als in de focusgroep in de eerste instantie niet als geweld beschreven. Andere vormen van verbaal geweld werden vaak niet gezien als geweld, omdat je elkaar volgens de respondenten geen pijn doet. Een deelnemer omschrijft hoe de manier van 'bazig zijn' niet iets speciaals is:

"Dat ik soms bazig overkom, terwijl ik het niet zo bedoelde. Ja, dat is net wat het was. Ja, dat eigenlijk. Maar voor mij is het niet echt iets speciaals of zo."

(interview 8, non-binair persoon, 17 jaar)

Erkenning van geweld

Zoals net omschreven, wordt non-verbaal geweld zoals negeren niet erkend als een vorm van geweld, ook al hebben respondenten het wel meegemaakt. De manier waarop respondenten kijken naar geweld heeft gevolgen voor het herkennen van het plegen van geweld, maar ook voor het herkennen van geweld als je het zelf hebt meegemaakt. Het kan lang duren voor iemand dat laatste zelf erkent. Een deelnemer legt uit dat diens eerste reactie na een ervaring van seksueel geweld (ongewenste seksuele handeling) was om het geheim te houden. Ook was het moeilijk om er woorden voor te vinden. Nadat de deelnemer op een andere groep was gaan wonen, kon die pas open en eerlijk delen wat er was gebeurd. Dat voelde veiliger.

"Deelnemer: Ja, gewoon vooral echt raar. Ik weet niet hoe ik het anders moet verwoorden. Gewoon... Ja, ik wist... Ik moest toen echt even gewoon bijkomen van wat er was gebeurd, überhaupt.

Interviewer: Hoe is dat met jullie toen verder gegaan?

Deelnemer: Nou, ik heb het altijd gewoon geheim gehouden. Ik... Ik wist gewoon niet wat ik ermee moest. Of ik het überhaupt eerlijk moest vertellen. Daarna werd ik wel wat meer afstandelijker van hem.

Interviewer: En toen op een gegeven moment ben je het wel aan mensen gaan vertellen?

Deelnemer: Ja, toen ik naar mijn nieuwe groep ging, zeg maar, in [naam stad]. Toen had ik wel de keuze om het wel te zeggen, want het deed me wel echt iets, zeg maar.

Interviewer: Dus toen je daar nog op die manier van wat er gebeurde, vond je het gewoon niet veilig?

Deelnemer: Nee, toen had ik het niet gezegd. Nee. En uiteindelijk ging ik naar een andere plek, voelde ik me wel wat meer, zeg maar, 'released'. Gewoon meer vrijer, zeg maar. Kon ik weer gewoon doen wat ik wou."

(interview 8, non-binair persoon, 17 jaar)

Andere deelnemers die een vorm van geweld hebben meegemaakt, hebben vanuit hun omgeving zoals de ouders of vrienden de erkenning gekregen dat het geweld was en dat het niet goed voor hen was. Dit gaat over fysiek geweld, seksueel geweld en ook online geweld. Dit heeft ervoor gezorgd dat ze de relatie hebben kunnen beëindigen, of dat ze hun grens duidelijker zijn gaan aangeven. Een voorbeeld hiervan is een begeleider die heeft geholpen om afspraken te maken over de grenzen die belangrijk zijn voor diegene.

Als pleger van geweld is het erkennen dat zij geweld hebben gebruikt niet vanzelfsprekend bij de deelnemers. Er zijn ook deelnemers die laten weten dat ze erkennen dat ze geweld hebben gebruikt, maar niet willen uitweiden over het type geweld dat ze hebben gepleegd. Een deelnemer legt uit waarom negeren geen geweld is, omdat je mensen mag negeren. Dit werd in het algemeen besproken, toen er werd in gegaan op de vraag of negeren ook een vorm van geweld is:

"Interviewer: En als je het expres doet om de ander wel te kwetsen?

Deelnemer: Dat is echt hun probleem

Interviewer: Heb je wel eens mensen genegeerd?

Deelnemer: Ja, want dan zijn ze irritant.

(...)

Interviewer: Heb je dat vaak?

Deelnemer: Ja."

(interview 15, meid, 16 jaar)

4.3 Gevoelswereld

In de volgende paragraaf wordt beschreven wat deelnemers doen of meemaken rondom leuke en minder leuke kanten van mensen ontmoeten, daten en liefdesrelaties. Hun ervaringen laten zien dat achter de beeldvorming, de verwachtingen en de ideeën over geweld een gevoelswereld ligt. De meeste respondenten kunnen niet aan al hun emoties woorden verbinden, maar handelen vaak wel vanuit een emotie of een gevoel.

De positieve emoties rondom verliefd zijn, zoals in 4.2.1 beschreven, kunnen veel impact hebben op het gedrag van deelnemers. Alle deelnemers hebben een idee bij wat ze graag doen als ze iemand leuk vinden. Ze willen er voor de ander zijn en zich fijn voelen bij de ander, daarin is veiligheid en vertrouwen belangrijk. Veiligheid wordt door enkele deelnemers genoemd als een gevoel dat belangrijk is bij verliefdheid en ook een gevoel dat leuk is aan een relatie. Anderzijds worden ook momenten genoemd waarop er geen veiligheid was. Bijvoorbeeld een respondent die online contact heeft met iemand en schrok van een bedreigende reactie. Of onveiligheid door boze reacties van hun partner of ex.

Ook een gevoel van vertrouwen is benoemd als belangrijk bij verliefdheid, maar hoe dat vertrouwen wordt gegeven door de partner verschilt. Meerdere deelnemers vertellen dat er vertrouwen is in de relatie, doordat ze in elkaars telefoon kunnen kijken. Dit wordt dan ook verwacht van de ander. Terwijl een andere deelnemer juist geen vertrouwen voelt, maar altijd een soort spanning als zij in de telefoon van haar partner kijkt. Later kwam ze erachter dat hij vreemdging. Na het vreemdgaan is het gevoel van vertrouwen niet meer teruggekomen. Het ligt eraan hoe een relatie is uitgegaan, maar meerdere deelnemers zijn nog vrienden met hun ex. Een deelnemer legt uit dat dit te maken heeft met het vertrouwen dat is opgebouwd, omdat ze elkaar nu al heel lang kennen. Dat gevoel blijft.

De deelnemer uit interview 2 legt uit hoe ze tijdens haar relatie haar partner niet zo vertrouwde, omdat hij minder moeite deed en later zei dat hij niks meer voor haar voelde. Toch bleef ze in de relatie:

“Deelnemer: Ik ben eigenlijk wel blij dat ik er een beetje vanaf ben.

Interviewer: Ja?

Deelnemer: Ja.

Interviewer: Hoezo ben je daar blij mee?

Deelnemer: Omdat hij, ja, hij was moeilijk. Dus.

Interviewer: Wat maakte hem moeilijk?

Deelnemer: Als ik heel lang met hem had, dan ging hij minder moeite te doen. Waardoor ik me niet goed voelde en wist dat er iets zou gebeuren. En toen vertrouwde ik hem ook niet meer. En hij wou me minder zien. En op een gegeven moment was het ineens zo van ja, ik voel niks meer voor je.”

(interview 2, meid, 16 jaar)

De deelnemer zei dat ze wel nadacht over de relatie *“maar ik kon gewoon niet weg. Omdat ik gewoon te verliefd was.”* (interview 2, meid, 16 jaar). De gevoelens van verliefdheid zijn leidend. Meerdere deelnemers geven aan hoe intens de gevoelens van verliefdheid kunnen zijn. Ondanks dat er geen vertrouwen was voor de deelnemer uit interview 2, bleef ze vanwege haar verliefdheid in deze relatie.

Jaloezie

Een ander gevoel dat door de meeste deelnemers wordt genoemd is jaloezie. Er zijn deelnemers die zelf jaloerse gevoelens hebben naar hun partner toe, en deelnemers die geen jaloerse gevoelens hebben, maar hun partner of date wel. Een deelnemer legt uit dat hij zelf een jaloers type is *"dus ik vond het af en toe niet heel fijn dat ze met bepaalde jongens naar buiten ging"* (interview 7, jongen, 16 jaar). Een andere deelnemer werd jaloers omdat zijn ex-partner vaak niet kwam opdagen. De meeste deelnemers waren jongens die jaloers waren op meiden die met andere jongens omgaan. Er was één vrouwelijke deelnemer die jaloerse gevoelens kreeg toen haar partner een meid als beste vriend had: *"dan ga ik dingen in mijn hoofd halen."* (interview 6, meid, 21 jaar) Andere meiden en een non-binair persoon beschreven deze gevoelens niet als jaloezie, maar als iemand niet meer kunnen vertrouwen door hoe die persoon handelt. Bijvoorbeeld nadat een ex-partner is vreemdgegaan. Deelnemers beschrijven ook jaloerse emoties die hun date of (ex)partner ervaart. Een mannelijke deelnemer beschrijft dat al zijn exen het vervelend vonden dat hij met andere meiden afsprak (interview 3), terwijl deze deelnemer zegt dat het ook vriendschappelijk kan zijn om met meiden om te gaan. Een vrouwelijke deelnemer noemt dat zij geen jaloezie ervaart als het contact prima is. Jaloezie kan ook een emotie zijn die de ander bij je wil oproepen en gebruiken om zo te krijgen wat die wil, dat lijkt op manipulatie. Zo vertelt een deelnemer dat haar ex-partner haar jaloers probeerde te maken door voor haar neus met een ander meisje af te spreken. Als iemand dat doet kan het leiden tot boze gevoelens, zelfs in zoverre dat een deelnemer het heeft uitgemaakt vanwege de jaloezie van haar partner:

"Interviewer: En die relatie ervoor, waarom stopte die?"

Deelnemer: Hij zei dat ik vreemd ging. Terwijl ik niet vreemd ging. Terwijl toen ik zei dat ik niet vreemd ging, toen was hij boos. En had ik het uitgemaakt, ik had het uitgemaakt.

Interviewer: Ja.

Deelnemer: En toen ben ik naar buiten gegaan, naar mijn vriend nu. Dan was ik naar hem gegaan. Ik ging met hem praten."

(interview 14, meid, 16 jaar)

Afhankelijkheid

Naast deze jaloerse gevoelens beschreven deelnemers ook een gevoel van afhankelijkheid binnen de relatie. Dit gaat niet om elkaar helpen met praktische zaken, maar juist op emotioneel vlak. Er is een gevoelsmatige afhankelijkheid, waarin je elkaar veel wil zien omdat je verliefd bent en je je goed voelt als je bij diegene bent. Er lijkt een wisselwerking te ontstaan tussen verliefdheid en afhankelijkheid als een reden om elkaar elke dag te moeten bellen, of het wordt genoemd als reden om bij iemand te blijven. Dus als je verliefd bent, dan heb je die andere persoon nodig en wil je die persoon ook heel vaak zien om je goed te voelen. Het goede gevoel dat je krijgt door je liefdespartner is erg belangrijk, de complimenten, de aandacht en de steun die ze voelen in zo'n relatie. Een deelnemer legt uit dat het ook niet meer leuk kan zijn als de relatie heel intens is: *"Maar omdat je dan iemand echt heel erg leuk vindt, dan kan je geen nee zeggen tegen iemand. Of kan je niet zeggen van 'Het is klaar'. Dat kan ook niet."* (interview 7, jongen, 16 jaar). Deze combinatie van gevoelens kunnen ervoor zorgen dat je bij iemand blijft of dat het weer goed komt, terwijl een relatie al vaker uit is gegaan. Daarnaast hadden veel respondenten een relatief klein sociaal netwerk, waardoor de relatie een prominente rol in hun leven krijgt. Als er liefdesverdriet is omdat de relatie uitblijft, hebben sommige deelnemers daar lang last van. Dit kan bijvoorbeeld nog spelen in de relatie die daarop volgt, maar het kan zich ook uiten in een periode waar ze zich heel slecht voelen. Aan de andere kant zijn er ook

deelnemers die aangeven dat ze snel over iemand heen zijn, of dat ze op het moment dat ze niks meer voelen het uitmaken.

Grenzen en geweld

In alle interviews is er gesproken over grenzen, de momenten dat iemand een grens heeft kunnen aangeven, momenten waarop dat niet lukte en ook momenten waar het lastig is om deze te herkennen, zowel van jezelf als van de ander. Een aantal hebben hun grens beter leren herkennen door wat ze hebben meegemaakt in het verleden.

Er zijn meerdere voorbeelden gegeven wanneer deelnemers hun grens hebben aangegeven. Dit is tijdens de fase dat ze iemand ontmoeten, bijvoorbeeld dat ze iemand gelijk blokkeren als ze online vragen stellen die niet fijn zijn. Deze deelnemer liet de berichten meteen aan diens vader zien, die het advies gaf om diegene gelijk te blokkeren. Een andere deelnemer vertelt over een situatie tijdens het uitgaan waarbij iemand haar probeerde vast te pakken. Zij gaf haar grens aan door naar achteren te stappen en zijn handen weg te trekken. Uiteindelijk ging hij door en toen kwam iemand helpen. Tijdens een tweede date geeft een deelnemer een grens aan door duidelijk te maken dat zij het niet fijn vindt als iemand haar aanraakt zonder het te vragen. Dat gebeurde namelijk tijdens de eerste date.

Hoewel er een paar voorbeelden naar voren kwamen over het daten, kwamen de meeste voorbeelden over grenzen aangeven uit ervaringen in relaties. Een deelnemer legt uit dat ze niet mocht drinken en vaperen, maar toen ze voor de tweede keer weer met hem een relatie kreeg, ging ze wel gewoon vaperen (interview 2). Een andere deelnemer gaf een grens aan als het om het dragen van bepaalde kleding gaat. *"Ik mocht alleen dan bepaalde topjes aan als ik met hem was. Maar dan dacht ik van, ja, maar ik mag gewoon zelf bepalen wat ik aan doe."* (interview 13). Hier kwam dan discussie over, maar deze deelnemer bleef stellig zeggen dat ze zelf bepaalt wat voor kleren ze draagt. Meerdere deelnemers hebben een grens aangegeven door de relatie te verbreken als iemand te ver ging. Hier kon een lange tijd overheen gaan. Bijvoorbeeld een deelnemer die naaktfoto's en gesprekken vond op de telefoon van haar partner, of een andere deelnemer die het na vier of vijf maanden uitmaakte omdat ze niet meer wilde dat hij 'over haar heen loopt'. Een deelnemer die in een eerdere relatie vervelende dingen heeft meegemaakt, herkent het nu sneller: als iemand je bedreigt, dan moet je er gelijk mee stoppen. Dit laat zien dat ze grenzen niet gelijk herkennen, zelfs als het een gewelddadige ervaring betreft zoals een bedreiging waarbij dit persoon eerder in de relatie bleef.

Veel deelnemers hebben ervaringen gedeeld van momenten waarop ze hun grens niet hebben kunnen aangeven, zowel tijdens het daten als in een relatie. Er waren een aantal deelnemers die het in het algemeen lastig vonden om nee te zeggen, en dat niet durfden. Bij een eerste keer afspreken kan het lastig zijn om nee te zeggen, want je weet niet hoe de ander zal reageren. Een deelnemer vond het niet fijn dat ze bij een eerste keer afspreken gelijk een kusje kreeg:

"Interviewer: En wat vond je ervan, dat dat gebeurde?"

Deelnemer: Heel raar. Ja, dat is het enige wat hij had gedaan, maar ik vond het nogal wezenlijk. Ik dacht van 'ik ken je niet, doe eens normaal'. Maar toch liet ik het doen. Ik weet niet waarom."

(interview 2, meid, 16 jaar)

In een relatie was het voor een aantal deelnemers lastiger om een grens aan te geven, omdat ze vaak pas later beseffen dat de ander over hun grens ging en ze een vorm van geweld hebben

meegemaakt. Drie deelnemers delen hun ervaring over een relatie waarbij de partner bleef aandringen op seks terwijl ze dat nog niet wilden, of op dat moment niet. Een deelnemer deelt haar ervaring uit een relatie, hoe het voor haar was om dan je grens aan te geven als je geen seks wil:

"Deelnemer: Daarna kwam ik erachter dat hij heel gefocust was op seks. En ik had al wel meerdere keren gezegd van ik wil het niet. Maar toen die tijd was ik eigenlijk best wel veel jonger. En was ik een beetje een 'people pleaser' hoe je dat ook zegt. En durfde ik niet zo vaak nee te zeggen. Dus, zeg maar, hij is best wel vaak over mijn grens gegaan. En ja, toen, na iets langer dan een jaar had ik gezegd van ja, ik stop er gewoon mee. Want als jij, zeg maar, geen respect toont voor mij, als ik ook meerdere keren nee zeg. Dan gaat het niet werken. Want ja, je moet elkaar gewoon zo respecteren. En ja, als dat niet lukt dan kan je beter mee stoppen.

Interviewer: En merkte je al snel in de relatie dat hij over je grens ging?

Deelnemer: Nee, echt pas na een half jaar."

(interview 9, meid, 20 jaar)

Een andere deelnemer geeft aan dat ze in de relatie een grens heeft leren aangeven en betere afspraken kan maken als één van beiden zin heeft in seks. Zelfs als zij aan het slapen was probeerde haar ex-partner seks met haar te hebben. Dat gaat nu beter:

"Deelnemer: We hebben natuurlijk wel eens een keer met z'n tweeën over gehad, dat...Nu ga ik het gekke woord noemen, maar dat hij soms wel eens seks wilde.

Interviewer: En dat jij het dan eigenlijk niet wilde.

Deelnemer: Ja. Dat er dan een beetje spanning was, en dat je dacht, nou dan doe ik het maar. Want ik wil niet die ruzie hebben.

Begeleider: Dat is wel eens gebeurd, toch?

Deelnemer: Dat is wel eens gebeurd, ja. Dat gebeurt nu niet meer, maar nog heel lang geleden in het begin, was dat wel eens zo.

Begeleider: Dat jij dat al lastig vond.

Deelnemer: Ja, hij accepteert het nu gewoon. Als ik het niet wil. Heb ik ook gezegd, niet iedereen heeft elke dag de zin in."

(interview 1, meid, 17 jaar)

Een andere deelnemer beschrijft dat ze ook vaak mee heeft gemaakt dat iemand meer of sneller seks wilde dan zij. Ze legt uit dat ze dit ziet als iets waar jongens in kunnen doorslaan en zo die grens opzoeken. Dit ligt in het verlengde van het beeld dat ze heeft van hoe een jongen met seks omgaat in een relatie:

"Interviewer: En in relatie heb je ook nooit gehad dat die persoon (...) dat iemand sneller wilde dan jij of...?

Deelnemer: Ja, natuurlijk wel. Dan houden ze vol, en dan wilde ik niet. Ik dacht gewoon, nee, dan was het wel even nog proberen en daarna was het wel echt nee. Ik weet niet, jongens kunnen er eigenlijk gewoon zo een beetje doorstaan, denk ik.

Interviewer: Seks?

Deelnemer: Ja, denk ik. Dus dat ze te snel te veel willen of zo. Ja, denk ik wel."

(interview 13, meid, 18 jaar)

In situaties waarin de partner altijd wil bellen of wil weten waar diegene is, kost het tijd om de grens aan te geven en afspraken te maken. Een deelnemer vertelt dat dit is gelukt met de hulp van een begeleider, die helpt met uitleggen dat je bijvoorbeeld niet altijd bereikbaar kan zijn als je op je werk bent. De grens herkennen van de ander is voor een deelnemer goed aan te voelen, omdat die zelf situaties heeft ervaren die niet fijn waren. Terwijl anderen aangeven dat het moeilijk kan zijn om het aan te voelen op het moment zelf.

4.4 Ervaringen met (ex-)partnergeweld

De geweldservaringen van deelnemers zijn divers, en de vormen van geweld lopen ook vaak door elkaar heen. Zo ook het slachtofferschap en het plegerschap van geweld. In de interviews zijn met name ervaringen als slachtoffer gedeeld en die worden in de eerstvolgende paragrafen het meest beschreven. De specifieke ervaringen als pleger worden in 4.3.8 besproken. De deelnemers die regelmatig ruzie of conflicten hadden (online en offline) vertellen dat het elke week of vaker per week gebeurde.

Online- en offline geweld worden ervaren in één wereld

De online leefwereld waar deelnemers contact hebben met elkaar is vervlochten met de bredere leefwereld. Het is door deelnemers niet duidelijk te onderscheiden als aparte vorm van geweld, en tijdens de analyse van de resultaten van het onderzoek bleek dat onderscheid ook lastig. Dit is met name het geval als iemand in een relatie zit. Met online vormen van geweld verwijzen we in dit onderzoek naar de momenten dat geweld plaatsvindt via (de apps op) de telefoon, of door het gebruik van de telefoon. Er zijn meerdere voorbeelden waar online en offline geweld door elkaar heen loopt, en die komen sterker naar voren in een relatie waar zowel online als offline met elkaar wordt gecommuniceerd. Voor sommige deelnemers was dit extra relevant, omdat ze hun partner alleen in het weekend zien, of op een langere afstand van elkaar wonen. Als iemand met non-verbaal geweld de ander negeert in een relatie, dan gebeurt dat online en offline. Zo deelt een deelnemer dat die dan een aantal uur of zelfs een hele dag niks stuurt via de app, en als ze elkaar zien diegene ook nog negeert. Er zijn ook een aantal deelnemers die vertellen dat ze ruzie krijgen over iets kleins via de telefoon, maar vervolgens in het echt ruzie hebben. Of andersom: er is face-to-face ruzie in hun relatie, en dit gaat dan door via de app.

"Echt zo'n hele lange tekst van 'neem op, neem op, neem op'. Weet je wel? Dat stressende gedoe. En... Hele lange berichten met alleen maar capitals ofzo."
(interview 7, jongen, 16 jaar)

Een andere deelnemer ondervindt druk bij het ontvangen van dringende berichten waarmee je iets moet. Of dat een partner blijft bellen, zelfs als je in de klas zit en de hele dag op school bent. In dit geval heeft de deelnemer een paar keer in de klas op haar telefoon gezeten 'waardoor ik ben betrappt en waardoor ik moest nablijven.' (interview 3, jongen, 17 jaar). Een andere deelnemer vertelt dat ruzies via de app soms alleen maar erger worden. De deelnemer uit interview 13 deelt haar ervaring met haar ex-partner waar ze een langeafstandsrelatie mee heeft en elkaar minder kunnen zien. Dit is de tweede keer dat ze een relatie hadden:

"Deelnemer: Ja, vooral online is het veel erger. Ja, het is veel erger, ja."

Interviewer: Kun je er eens over vertellen hoe dat dan gaat?

Deelnemer: Het is gewoon omdat je dan als je met elkaar hebt, kan je niet zien hoe iemand dan echt reageert. En ik kan best sarcastisch zijn. En dat bedoel ik dan helemaal

niet zo. En dan wordt hij weer boos. (...) heel gefrustreerd, raak je. En dan ga ik ook wel lelijke dingen zeggen en zegt hij weer lelijke dingen. Ja, dan heb je even een dag geen contact (...) Dan praat je even goed, feest feest. En dan is vaak weer ook...maar proberen ook zo veel meer mogelijk met elkaar te appen op een gegeven moment. En dat elke keer als we dan appen, dan krijgen we weer ruzie."

(interview 13, meid, 18 jaar)

Online geweld komt ook voor wanneer respondenten iemand (online) ontmoeten. Datan doen de meesten niet, omdat de meeste deelnemers na één of twee keer afspreken een relatie hebben. In de fase waarin deelnemers net iemand ontmoeten lijkt een online vorm van geweld sneller te worden herkend en wordt die sneller gestopt, bijvoorbeeld door iemand te blokkeren als er online vervelende opmerkingen worden gemaakt. Iemand blokkeren gebeurt ook als er wordt gescholden, of als iemand (seksueel getinte) berichten of beelden ontvangt waar niet om is gevraagd. Dit zijn niet altijd makkelijke situaties. Zo gaf een deelnemer aan onder druk te zijn gezet om naaktfoto's te sturen. Uiteindelijk heeft deze deelnemer dit niet gedaan.

Daarnaast komt het voor dat ex-partners soms contact blijven zoeken, door veelvuldig te bellen of te appen als de relatie al een tijd uit is.

Controlerend gedrag: offline en online

Het controlerende gedrag gebeurt offline en online. Een controlerende partner heeft impact op de sociale leefwereld. Deze controle uit zich in controleren wie respondenten (online) ontmoeten en waar ze afspreken. Het controlerende gedrag gebeurt in veel gevallen door tools op telefoons, zoals het checken van elkaars berichten en het delen van een locatie via de telefoon. In veel ervaringen van deelnemers kwam het controlerende gedrag voort uit jaloezie.

In elkaars telefoon kijken is regelmatig genoemd door deelnemers (zo ook in paragraaf 4.1.1) en is een vorm van controlerend gedrag. Zo kijken partners in iemands telefoon om te controleren met wie de ander praat in chats. Voor een deelnemer is deze vorm van controle een basis van vertrouwen geworden:

"Deelnemer: Ja, zo ver ik het weet wel. Dan kan ik het wel vertrouwen, want ik check z'n telefoon.

Interviewer : Als jullie elkaar zien dan vraag je even of je in z'n telefoon mag kijken.

Deelnemer: Ik kan gewoon in z'n telefoon.

Interviewer : Altijd?

Deelnemer: Ja.

Interviewer 2 (begeleider): In z'n Snapchat of zo?

Deelnemer: Ja, of in z'n Whatsapp. Of in z'n Insta."

(interview 6, meid, 21 jaar)

Ook andere deelnemers vertellen over hoe hun (ex)partner in hun telefoon wil kijken. Zij willen dit zelf ook en vinden dit heel normaal. Een deelnemer vertelt dat daar uiteindelijk afspraken over zijn gemaakt in haar relatie, omdat ze niet wil dat hij in alle chats kijkt die persoonlijk zijn, zoals tussen familieleden. Een andere deelnemer legt uit dat de partner in haar telefoon wilde kijken om te zien met wie ze omgaat. Dit controlerende gedrag vond ze niet altijd fijn:

"Deelnemer: Hij is wel een beetje.. zeg maar, ik weet niet hoe je het moet noemen, een beetje obsessief van met wie ik allemaal omging. En. Ik zei heel goed tegen hem van, ik wil je best laten zien met wie ik allemaal om ga, maar ja, dat gaat je eigenlijk niet heel veel aan ofzo, want het is mijn leven. En ja... Ja, iemand hoort daar niet, zeg maar, zo over te doen.

Interviewer: Dan mag je ook bepaalde vrienden niet meer zien, of...?

Deelnemer: Nou ja, dan liet ik niet toe, maar... Dat wilde hij misschien een beetje. Vooral andere jongens, waar ik dan vrienden mee was.

Interviewer: En wilde hij ook dingen controleren of zien of lezen bij jou op je telefoon?

Deelnemer: Hij keek wel regelmatig mee, maar niet, zeg maar, dat hij zegt van, ja, geef me je telefoon, dat had hij niet gedaan."

(interview 9, meid, 20 jaar)

Andere deelnemers vertellen over jaloezie van hun partner, waardoor ze beperkingen opgelegd kregen in hun bewegingsvrijheid. Zo vertelt een deelnemer (interview 3, jongen, 17 jaar) dat hij van zijn partner zijn beste vrienden moest verwijderen van zijn telefoon, omdat zijn partner vond dat zij te weinig aandacht kreeg van hem. Toen hij dat had gedaan, werd ze alsnog boos op hem. Uiteindelijk vertelt hij dat hij spijt heeft van het feit dat hij voor haar zijn vrienden heeft verwijderd. Hij luisterde en handelde naar de controlerende behoefte van zijn partner, maar omdat ze alsnog boos werd kregen ze ruzie, waarna zij hem huilend opbelde om het goed te maken. Hij maakte het vaak goed door haar bloemen te geven of een chocoladereep. Andere deelnemers benoemen dat hun partner jaloers werd als ze aansloten bij een vriendengroep met jongens, als een meid met andere mannen praat op de groep, als ze contact hebben met een ex op snapchat, of als ze iemand spreken of aanraken waardoor de partner jaloers wordt. Een andere deelnemer legt uit dat er wantrouwen is nadat de partner is vreemdgegaan, waardoor ze nu wil dat hij altijd zijn locatie deelt zodat zij weet waar hij is.

Daarnaast komt het uitoefenen van controle door chanteren voor. Zo dreigden sommige partners dat de relatie uit zou gaan als zij iets deden wat niet mocht van de partner. Een deelnemer vertelt dat hij moest doen wat zijn partner wilde, omdat zij anders de relatie zou uitmaken. Andersom is er ook een deelnemer die zelf de baas was en wilde zijn in de relatie: zij wil dat haar partner naar alles luistert. Deze deelnemer vertelde ook dat ze boos werd als haar partner iets deed wat zij niet leuk vond.

De deelnemer uit interview 5 vertelt hoe haar sociale kring steeds kleiner werd tijdens een gewelddadige relatie. De relatie begon met controlerend gedrag, dat steeds erger werd. Ze mocht op steeds meer vlakken van haar leven dingen niet meer doen:

"En op een gegeven moment, het begin van het bellen, ging het door naar, ook gewoon dat hij in de nacht wou bellen, en dat soort dingen. En ook, zeg maar, dat ik gewoon in de wc zat, en dat ik zeg maar met hem moest bellen, omdat hij dacht dat er iemand anders in de wc zat. En ook niet alleen met dat, het was ook meer van, als ik op mijn kamer was, dacht hij dat ik met een andere jongen van de groep op de kamer was. En dat ik dan een foto van mijn kamer moest maken, en het was gewoon, en ik zag dat, op dat moment zag ik dat nog niet in. Want ik vertelde dat ook niet met vriendinnen, van ik moet bellen in de wc, ik maak een foto van, ik dacht op dat moment was dat normaal. En op een gegeven moment ging het van dat, want toen in die tijd woonde hij nog gewoon bij zijn moeder, dus ik moest dan naar [stad], ja we woonden in [stad]. Met de metro, de tram, elke vrijdag,

maandag tot zondag bij hem slapen. En als ik, zeg maar, ik mocht ook niet uit van hem. En mijn vriendinnen zeiden van, ja maar hoezo, ze is gewoon met ons, en ze is echt niet zo'n type die naar een andere jongen zou gaan. Nou hij geloofde dat, hij vertrouwde dat allemaal niet, oké dus ik moest dus gewoon elke weekend, het was echt gewoon dat ik maandag tot vrijdag op school zat, vrijdag gelijk door naar hem."
(interview 5, meid, 18 jaar)

De relatie is meerdere keren uitgegaan, maar in totaal heeft het vier jaar geduurd. Ze durfde aan het einde haar vriendinnen niet meer te vertellen dat ze weer in een relatie zat met hem.

De deelnemer uit interview 16 vertelt dat ze niet naar huis kon tijdens een date. Terwijl ze weg wilde probeerde haar date haar over te halen om allerlei dingen te doen die ze eigenlijk niet wilde, zoals het gebruiken van drugs:

"Interviewer: En hoe doen ze dat dan als je onder dwang zit?

Deelnemers: Ehm, eigenlijk gewoon echt praten overhalen. Blijf gewoon, maak niet uit, een keertje kan geen kwaad.

Interviewer: Doelen ze dan op 'een keertje seks'?

Deelnemer: Die zijn er ook vaak genoeg geweest, ja, dat ze dat bedoelden. Ja.

Interviewer: Of bedoelen ze dan andere dingen?

Deelnemer: Ja, van alles. Ik heb ook momenten gehad, ik heb het nog nooit gedaan, maar dat ze me probeerden ook over te halen drugs te gebruiken. Zoals een pilletje of cocaïne of heroïne en dat soort dingen. Ik bedoel, daar ben ik niet van. Dat wil ik niet. Heb ik ook nooit gedaan, ben daar nou ook meteen weg gegaan."

(interview 16, meid, 17 jaar)

Dat een deelnemer onder druk is gezet om drugs te gebruiken, is in één interview gedeeld.

Seksueel geweld en seksueel grensoverschrijdend gedrag

Meerdere deelnemers hebben een vorm van seksueel geweld meegemaakt, zowel binnen als buiten een relatie. Dit komt naar voren in de vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag, fysiek seksueel geweld, maar ook in de communicatie binnen de relatie: het is lastig om überhaupt over seks te praten. Twee deelnemers zijn op jongere leeftijd misbruikt.

De deelnemer uit interview 2 vertelt hoe ze met iemand ging afspreken die ze had ontmoet op Snapchat. Online had ze wat grappen gemaakt en ze zou hem "op zijn bek pakken" (interview 2, meid, 16 jaar). Eigenlijk wilde ze dit niet, en ze wilde ook niet meer afspreken, maar deed het toch. Hij zoende haar en raakte haar aan op een manier die zij niet prettig vond. Nadat dit was gebeurd, ging het de eerste maand goed met haar, maar daarna besepte ze ineens wat er was gebeurd. Toen kwam ze er achter dat hij dit bij anderen heeft gedaan. Het is voor haar nog steeds lastig om hiermee om te gaan.

Andere deelnemers vertellen over seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld op de groep waar ze wonen. Dit kunnen momenten zijn dat medebewoners (of vrienden van andere bewoners) flirten en ongewenste of ongepaste opmerkingen maken. Er zijn twee deelnemers die seksueel geweld op de groep hebben meegemaakt. Dit heeft veel impact gehad op hoe ze zich voelden op de groep en op de tijd die het kost om het te verwerken. Zo werd een deelnemer op haar kamer door iemand op de groep ongewenst aangeraakt. Hierdoor heeft ze zich een hele tijd

onveilig gevoeld als hij op de groep was. Nu woont hij er niet meer.

"Deelnemer: Ja. Ik ben een keer aangerand hier op de groep in mijn kamer.

Interviewer: Door iemand die je kende?

Deelnemer: Die hier woonde. En hij wist dat ik een relatie had.

Interviewer : Wat is er toen gebeurd? Is die jouw kamer ingegaan?

Deelnemer: Ik zat in quarantaine en ik was aan het videobellen. Ik weet het nog precies. Toen waren de [naam begeleider groep] en [naam begeleider groep] in dienst. Toen zei ik iets via bellen tegen hem, ik zeg: "Je gaat zien en zo," en toen kwam die naar beneden en toen gebeurde dat.

Interviewer: En wat gebeurde er toen, als je dat wil vertellen?

Deelnemer: Opeens, ging die aan mijn billen zitten en zo, en toen ging die me omdraaien en toen lag ik zo, hoofd op mijn bed en toen ging die tegen me aan. En dat vond ik niet leuk. En toen was ik in paniek en toen ging ik huilen. Toen deed ik me deur op slot, omdat ie wel twee keer of zo is teruggekomen. Toen deed ik mijn deur op slot. En toen was ik alleen in paniek aan het bellen naar [naam begeleider groep] en [naam begeleider groep]. En toen heb ik ook een tijdje echt niet mijn kamer uit gedurfd. Toen moest ik zelf begeleiding vragen of ze kwamen"

(interview 6, meid, 21 jaar)

Een andere deelnemer vertelt hoe ze iemand leuk begon te vinden op de groep en hij had dat door. Uiteindelijk heeft hij daar misbruik van gemaakt en haar op een plek waar nauwelijks iemand komt aangerand. Dit voelt ze nog steeds:

"Want, het is gewoon, het is misschien al (een aantal) jaar geleden, maar ik krijg het niet echt mijn hoofd uit. Ik vond hem wel echt, zeg maar, een hele leuke jongen. Maar, hij was zeg maar een heel slecht voorbeeld voor mij. En dat wist ik zelf ook wel donders goed. Maar ik kon er echt niks aan doen. Ik kreeg gewoon gevoelens voor hem. En dat liet ik een beetje te erg zien. Ja, en dan gebeurt dat. (...) Dat deed echt heel veel pijn. En tot op de dag van vandaag voel ik het nog steeds. En dan heb ik echt zo'n steekgevoel, gewoon letterlijk in mijn vagina van 'what the fuck'."

(interview 8, non-binair, 17 jaar)

Een andere deelnemer beschrijft hoe ze een periode heel veel met jongens aan het daten was. In meerdere situaties zijn vormen van seksueel geweld voorgekomen. Zoals fysiek geweld tijdens de seks, waarbij ze meerdere krassen op haar rug en billen kreeg. Ze geeft aan dat dat niet de bedoeling was en ze dat niet fijn vond. Dezelfde deelnemer heeft ook meegemaakt dat de seks zo heftig kon zijn dat ze ging bloeden, of dat ze een morning after pil moest nemen of een zwangerschapstest.

Sommige deelnemers vinden het ook lastig om over bepaalde dingen te praten met hun partner op het gebied van seks. Het voelt ongemakkelijk en ze weten niet goed hoe ze erover moeten beginnen. Op basis van de analyse komt naar voren dat het vaak lastig is om grenzen aan te geven tijdens de seks en om openlijk te kunnen praten over wat deelnemers wel en/of niet fijn vinden tijdens de seks.

Fysiek geweld

In de interviews met de deelnemers zijn er minder ervaringen gedeeld met fysiek geweld,

in verhouding tot andere vormen van geweld. Een aantal deelnemers hebben dit echter wel meegemaakt. In sommige gevallen waren deelnemers vooral bang dat een situatie zou uitlopen in t fysiek geweld. Zo vertelt een deelnemer dat ze bang was dat haar haar ex-partner zou gaan vechten, bijvoorbeeld als hij heel boos werd tijdens een ruzie. Dit is echter nooit gebeurd. De deelnemer uit interview 13 vertelt dat haar ex-partner, die een stuk langer was dan zij, haar uit woede een keer hard op de grond heeft geduwd en haar niet omhoog geholpen. Hij liep daarna gewoon weg. Een andere keer heeft hij haar bij haar gezicht gepakt in de kroeg. Toen stonden er vrienden bij en kon ze zijn handen wegslaan.

De deelnemer uit interview 5 heeft meerdere vormen van fysiek geweld meegemaakt. Zij zat in een langdurige gewelddadige relatie van een aantal jaar. Ze vertelt ze dat ze een klap kreeg van haar ex-partner als ze iets niet goed had gedaan: *"Het was meer van, ik doe wat fout en ik krijg een klap. Of het was meer van, ik heb een jongen in mijn telefoon, en dan krijg ik ook gewoon een klap."*

Dit fysieke geweld gebeurde soms ook als ze sliep. Toen hij een keer in haar gezicht had geslagen, wilde ze er een einde aan maken:

"Maar toen op een gegeven moment, toen was ik boven en voor hem had ik iets niet goed gedaan in zijn kamer, of ik had het niet weggelegd. En toen was het van, ja, een stoot in mijn gezicht. En ja, toen op dat moment, toen was het gewoon klaar."
(interview 5, meid, 18 jaar)

Een andere deelnemer vertelt dat zij en haar ex-partner heel snel boos werden en ook een keer met elkaar gingen vechten. Dan reageerden ze het soms beiden af op de begeleiding, maar de begeleiding sprong er ook tussen toen ze aan het vechten was:

"Interviewer: Hoe bedoel je zo ging het?"

Deelnemer: Ja, die begeleiders. Die komen er tussen. Maar dan gaan hun ook klappen krijgen.

Interviewer: Ja?

Deelnemer: Ja. Je zit er in, je wordt gek. Dus dan blijf je boos. Het maakt niet uit. Vooral ik, wie mij aanraakt, die krijgt gewoon een snauw. Het maakt niet uit. Ik word echt heel snel boos. En hij ook."

(interview 14, meid, 16 jaar)

Een jongen vertelt dat hij door de boosheid in een ruzie met zijn ex de begeleiding op de groep heeft geslagen. Hier heeft hij veel spijt van, want dit zou hij nooit doen, maar de ruzies met zijn ex waren zo erg dat hij heel erg boos werd door wat ze tegen hem zei. Hij heeft zijn ex uiteindelijk nooit geslagen (interview 7, jongen, 16 jaar).

Verbaal geweld

Verbaal geweld was herkenbaar voor alle deelnemers. Vormen die werden genoemd zijn ruzie maken, liegen, niet eerlijk zijn, schelden en boos worden. De redenen om boos te worden waren vaak divers, bijvoorbeeld dat een ex had gezegd diegene te willen vermoorden toen hij het uitmaakte, of dat de deelnemer een partner geen geld voor de bus gaf en daardoor boos werd. De deelnemers die een relatie hebben gehad, hadden allemaal ervaringen met ruzie in een relatie. Het uitschelden was vaak heel kwetsend. Voorbeelden die werden genoemd zijn dat je

partner zegt dat je dik bent, of uitschelden via een spraakbericht. Ook hier loopt online en offline geweld door en in elkaar over. De deelnemer uit interview 3 had een knipperlichtrelatie en legt uit hoe dat ging, hoelang het leuke gedeelte van de relatie duurde en waarom het minder leuk werd:

"Interviewer: Wat doet diegene dan als ze wat liefs doen?"

Deelnemer: Dan heb je het gewoon... Hadden we het gewoon gezellig. Dat soort dingen. Daarna kapte het al heel snel af.

Interviewer: Hoe snel is snel?

Deelnemer: Na een tijdje, bijvoorbeeld na twee maanden, drie maanden.

Interviewer: Ja, dus na twee drie maanden was het vaak wat minder leuk?

Deelnemer: Ja.

Interviewer: En dan merkte je dat aan dat het minder leuk werd?

Respondent: De ruzies, de problemen, de kleinste dingen waar ze boos om werd. Dat soort dingen."

(interview 3, jongen, 17 jaar)

Deze deelnemer vond dit erg jammer, omdat er elke keer weer hoop was dat het goed zou komen als de ruzie werd opgelost.

Het verbale geweld kan ook in de vorm van controlerend gedrag tot uiting komen. Bijvoorbeeld in interview 16 waar verbaal geweld werd gebruikt om iemand te dwingen om te blijven bij een date. Of bij de deelnemer van interview 14 die met geen andere jongen mocht praten van haar ex-partner. Daardoor hadden ze soms de hele dag ruzie, en ook vaak ruzie.

"Interviewer: En dan de hele dag door... Is dat wel eens gebeurd?"

Deelnemer: Ja. (...) Ja, hij werd altijd boos om alles. Er is gewoon niks. Ik woon op een groep en ik mag niet even zeggen dat ik met iemand ging praten. Ja, dat gaat maar niet gebeuren. Dus ik ga gewoon met die mensen praten. En dan wordt hij boos. En dan krijg je ruzie (...) En dan ga ik bijna vechten daar zo. Ik was er gesloten ook nog. Ik heb echt... (...) Ja, ik mocht tegen iemand praten. Ik was daar het enige meisje. En op die groep zat nog een ex van mij. En... Ja, mijn [familielid]. En... Eén van mijn vrienden gewoon. Maar ik mocht tegen iemand praten. Dat slaat nergens op."

(interview 14, meid, 16 jaar)

De deelnemer vertelt dat haar ex-partner soms ook contact met haar moeder opnam en haar erbij betrok. Dit vond de deelnemer heel erg.

Slachtofferschap en plegerschap

De deelnemers beschrijven verschillende manieren waarop een slachtoffer- of pleggerrol wordt ervaren, maar het is voor henzelf niet altijd duidelijk hoe dat eruitziet. Emoties die tijdens een conflict opkomen, kunnen ertoe leiden dat deelnemers het conflict vermijden of juist heel sterk aangaan. Daarin kunnen deelnemers zelfs twijfelen aan hun eigen oordeel en zichzelf de schuld geven van wat er is gebeurd. Zo (h)erkennen ze zichzelf niet in hun rol als slachtoffer, en ook anderen niet (victim blaming).

De gevoelens die deelnemers hebben omschreven in een conflict zijn het ineens heel boos kunnen worden om iets kleins, of zich niet goed voelen en als gevolg daarvan iemand willen uitschelden. Andere gevoelens waren dat hun zelfvertrouwen naar beneden gaat. De vraag komt

dan op of het conflict aan henzelf lag of niet. Zo omschrijft een deelnemer uit interview 1 dat het niet altijd duidelijk was aan wie het ligt dat er een conflictsituatie of ruzie ontstaat:

"Interviewer: Dus dan dacht je dat het aan jou lag?

Deelnemer: Ja.

Interviewer: Dacht je ook weleens dat het aan hem lag?

Deelnemer: Ja, ik dacht nooit echt dat het aan hem lag, zeg maar. (..)

Interviewer: En denk je achteraf dat het niet alleen aan jou lag?

Deelnemer: Eh, ja. Want toen we ruzie hadden, toen zei hij ook sorry nadat hij een beetje rustiger was geworden, zeg maar.

Interviewer: Ja, dus dat het een beetje aan allebei lag?

Deelnemer: Ja, misschien wel aan allebei.

Interviewer: Of denk je dan het vooral aan hem lag?

Deelnemer: Allebei denk ik wel, ja."

(interview 1, meid, 17 jaar)

Zichzelf de schuld geven en daardoor ook niet voelen dat zij het slachtoffer zijn, wordt door een deelnemer na een ervaring met seksueel geweld uitgelegd:

'En dan dat je voelt dat het eigenlijk jouw schuld is, maar eigenlijk ook weer niet.'

(interview 10, meid, 22 jaar).

Daarbij noemt diezelfde deelnemer dat zij hem had uitgenodigd en dat niet had moeten doen. Een andere deelnemer zat in een relatie met veel controlerend gedrag, zoals vaak in de telefoon kijken en bepalen met wie zij om kon gaan, maar wees bij de vraag aan wie ze dacht dat het lag toch zichzelf aan:

Interviewer: En waar lag dat aan denk je?

Deelnemer: Toch wel aan mezelf, dat ik, zeg maar, niet, zeg maar, geen nee durfde te zeggen. En dat ik dacht van, misschien stel ik mezelf wel gewoon aan of zo."

(interview 9, meid, 20 jaar)

Hier komt twijfel naar voren over wat er is ervaren en of ze het slachtoffer of de pleger is. Dit loopt vaak door elkaar heen. Een andere deelnemer uit interview 2 geeft aan dat ze ruzies of andere vormen van geweld zelf zou hebben opgezocht, omdat ze niet bij hem wegging. Een grens herkennen is lastig, en hieruit blijkt dat deze deelnemers denken dat ze problemen zelf hebben veroorzaakt als ze de grens niet aangeven.

Een aantal deelnemers kon beter uitleggen wat hun aandeel was in (ex-)partnergeweld. Dit komt naar voren bij verbaal geweld en bij controlerend gedrag. Overmatig boos worden of ruzie maken om kleine dingen en bijvoorbeeld altijd willen weten waar iemand is, of in iemands telefoon kijken met wie ze in een chatgesprek zijn. Zoals eerder beschreven kunnen jaloerse gevoelens leiden tot plegergedrag, of het overschrijden van grenzen. Bijvoorbeeld het negeren van een ander en daar niks om geven, of bezig overkomen en zich ook zo gedragen, maar dat niet opmerkelijk vinden.

In de meeste voorbeelden wisten de deelnemers zelf niet goed dat ze de ander pijn deden of het conflict zelf veroorzaakten. Bijvoorbeeld de deelnemer uit interview 8, die aangeeft dat hen

vreemdging 'maar ik wist vroeger niet echt supergoed wat vreemdgaan was' (interview 8, non-binair, 17 jaar). Daardoor heeft deze deelnemer ex-partners wel gekwetst en bedrogen. Een andere deelnemer vond het lastig om met woorden dingen uit te leggen en daardoor de ander weleens sloeg op zijn lichaam (interview 2, meid, 16 jaar). Een andere respondent omschrijft hoe de knipperlichtrelatie eruitzag, dat ze veel ruzie hadden, soms in het echt en soms over de app, en dat het dan uitging maar het ook weer goed kwam. Beiden konden dan pleger of slachtoffer zijn.

Een aantal andere deelnemers wilde niet meer, of verder, uitweiden over het geweld dat ze hebben gepleegd als daarnaar werd gevraagd. Dit kan betekenen dat een aantal deelnemers wel pleger van geweld is geweest, maar dat dit in dit onderzoek niet door iedereen openlijk is gedeeld.

4.5 Sociaal netwerk en de toekomst

De deelnemers hebben allemaal een klein sociaal netwerk met een paar mensen, of één goede vriend(in), familielid, of begeleider(s) die ze vertrouwen en waarmee ze kunnen praten over daten en relaties. Doordat de meeste deelnemers op een woongroep wonen, is veel van het contact dat ze eerder met vrienden hadden minder geworden. Een aantal deelnemers hebben in het interview adviezen gegeven aan andere jongeren die in een situatie terechtkomen met (ex-)partnergeweld.

Sociaal netwerk

De personen die deelnemers het vaakst zien door de week zijn hun klasgenoten, degene met wie ze op een woongroep wonen, de begeleiders en in de weekenden - of soms na school - familieleden of andere vrienden. Dit kan ook iemand zijn op stage of van een bijbaantje. Familieleden staan bij de meeste deelnemers het meest dichtbij en zien ze in het weekend regelmatig, zoals een broer of zus, één of beide ouders, een tante, een oom of stiefmoeder. Een enkele deelnemer heeft helemaal geen contact meer met de ouders, of zij wonen ver weg. Een andere deelnemer vertelt juist dat de familie heel gesloten is en het daarom niet lukt om met hen te praten. Ongeveer de helft van de deelnemers noemt hun moeder als degene met wie ze open praten over hun relaties en daten en die hen dan ook advies geeft. Vaak refereren deelnemers ook aan wat hun moeder zei over de relatie, dat ze bijvoorbeeld beter kunnen stoppen als ze het niet leuk meer vinden, of dat ze zien dat het niet zo goed met ze gaat. Andersom ook, als de relatie goed is voor hen, dat hun moeder dat dan ook ziet.

"Ik praat dan altijd een beetje over dat met mijn moeder. Of met mijn stiefmoeder, weet ik veel hoe dan ook. (...) Die vertellen mij dan vaak hoe ik met dat soort dingen om kan gaan. Want ze weten ook niet alles, maar de meeste dingen wel."
(interview 7, jongen, 16 jaar)

Het lukt daarnaast ook niet altijd om met vrienden af te spreken die ze al langer kennen.

"En ja, ik heb niet zoveel vrienden meer, maar het is een beetje verwaterd nadat ik zeg maar van school of weg gaan. En ja, maar [naam vriendin] is wel de enigste, ik weet niet de enigste, maar wel degene waar ik het best mee kan praten."
(interview 9, meid, 20 jaar)

Hoewel veel deelnemers vertellen dat ze moeite hebben om iemand te vertrouwen, hebben sommigen wel een vriend(in) die ze vertrouwen en waar ze steun bij vinden. Dit geldt ook voor begeleiding op groepen met wie ze over hun relatie kunnen praten. Eén deelnemer wil dat juist niet, omdat de begeleiding op de groep de ex-partners ook kent. Het onderwerp seks is voor de meeste spannend om over te praten, zo ook met familie of bijvoorbeeld hun moeder waar ze vaak open tegen zijn. Een aantal deelnemers wil met niemand praten over hun relatie of seks, een enkele deelnemer schrijft liever in een dagboek, of zeggen dat het voor hen helemaal niet hoeft.

Een aantal deelnemers heeft veel gehad aan de begeleiding en therapie die ze hebben ontvangen rondom seks en relaties. Dit waren deelnemers die verschillende vormen van geweld hebben meegemaakt en vervolgens hulp hebben ontvangen. Een aantal deelnemers kon daarom hun verhaal vertellen. Ongeveer de helft van de deelnemers had hun ervaring nog nooit gedeeld, of er moest door de interviewer worden doorgevraagd om te begrijpen wat ze hebben meegemaakt in hun date- en relatie-ervaringen.

Advies aan andere jongeren

Aan alle deelnemers hebben we gevraagd wat ze andere mensen van hun leeftijd mee zouden willen geven als advies over relaties. Een aantal deelnemers had geen advies of wist niet goed wat goed advies zou zijn, bijvoorbeeld omdat ze niet weten wat iemand anders van hun leeftijd wil weten. Meerdere deelnemers hebben wel een advies uitgesproken. In sommige gevallen is dat gebaseerd op wat zij zelf hebben meegemaakt. Zo vinden ze dat je de tijd moet nemen om elkaar echt te leren kennen. Dit zijn deelnemers die zelf snel een relatie hebben gekregen. Zo vertelt een deelnemer:

"Neem de tijd. Denk goed na... Weet zelf wat je wil. En zorg er ook voor dat je er echt klaar voor bent."

(interview 16, meid, 17 jaar)

Een andere deelnemer geeft ook aan dat je de tijd moet nemen, maar dat je dat moet doen omdat je beeld van iemand niet kan kloppen. En dat iemand misschien niet het beste met je voor heeft:

"Deelnemer: Ja, eigenlijk ook wel dat niet iedereen, als je verliefd raakt, dan heb je dus een ideaalbeeld van iemand in je hoofd. En dat hoeft niet altijd te kloppen. Iemand kan ook zeg maar heel anders zijn dan dat je denkt en dan denk je van oh, ja, daar had ik niet op gerekend. En dat is wel belangrijk om dat te onthouden."

Interviewer: Ja.

Deelnemer: Niet iedereen heeft het goeie voor.

Interviewer: En wat zou je dan kunnen doen om daar achter te komen?

Deelnemer: Ja, dat is wel een lastige, want zeg maar, als iemand slechte dingen, zeg maar via een hoe moet ik dat uitleggen, als iemand zoals in mijn eerste relatie, zeg maar. [...] Ik denk dat je niet heel veel kan tegen doen in plaats van elkaar te leren kennen en dat is gewoon heel lastig."

(interview 9, meid, 20 jaar)

Een ander advies dat twee deelnemers hebben gegeven, is dat je kan wachten met seks, zodat je dit pas doet als je er klaar voor bent.

"Dus als je nog niet aan toe bent aan seks, moet je dat ook niet doen. Wanneer jij er klaar voor bent."

(interview 1, meid, 17 jaar)

De deelnemer uit interview 13 geeft ook aan dat je niet gelijk seks hoeft te hebben als je iemand ontmoet die je leuk vindt en dat het een combinatie is van iemand leren kennen, zijn omgeving snappen en dat je dan ook kan zien of diegene lief is en geen andere vriendin heeft:

"Nou, ik zou sowieso wachten met gelijk seks met iemand hebben of ga ik die volgende stap zetten. Gewoon eerst iemand goed ontmoeten, leren kennen en wie zijn omgeving is en wat hij helemaal doet enzo. Dat denk ik vooral. Ik denk gewoon vooral tijd dat je dan echt niet moet overhaasten. (...) En dan moet hij wel lief voor je zijn en dan moet die geen andere vriendin hebben. Dat zijn wel mijn tips."

(interview 13, meid, 18 jaar)

Het kunnen praten met anderen over je relatie en over seks, is voor veel deelnemers spannend. Tegelijkertijd kan het helpen om te weten wat je moet doen als je iets meemaakt wat niet goed voelde of niet fijn was. Een deelnemer legt uit dat die informatie ontbrak en moedigt aan om er met anderen over te praten.

"Nou, ik wist gewoon niet zo goed wat, ja, vroeger wist ik niet zo goed wat ik ermee moest doen. Met wie ik het over moest hebben. En ook gewoon, er miste heel veel informatie wat ik zou willen weten, zeg maar, vroeger. En dat wil ik ook gewoon anderen meegeven. Bespreek het met je ouders of met je begeleider of met iemand waar je echt goed contact mee hebt."

(interview 8, non-binair persoon, 17 jaar)

Na een aantal vervelende ervaringen zijn de verwachtingen van wat deze deelnemer zoekt in een partner veranderd. Ze vindt het belangrijk om dingen te kunnen bespreken en dat iemand dat ook moet accepteren.

"Je moet dingen bespreken, zoals op de groep en thuis. En als iemand dat niet accepteert, dan moet je geen relatie aangaan."

(interview 10, meid, 22 jaar)

In de adviezen komt naar voren dat je je grenzen mag aangeven in relaties, dat het belangrijk is om iemand goed te leren kennen voordat je in een serieuze relatie stapt, dat je openlijk zou moeten kunnen praten over wat je meemaakt – zeker als het negatieve dingen zijn – en dat de juiste informatie helpt om dit ook te doen.

5. Discussie

In dit onderzoek zijn de ervaringen van 23 jongeren tussen de 16 en 22 jaar met een lichte verstandelijke beperking (lvb) op het gebied van daten, (liefdes)relaties en (ex-)partnergeweld verzameld. De ervaringen van gezonde en ongezonde dynamieken in daten, romantische en seksuele relaties van jongeren met een lvb lopen uiteen. Deze ervaringen zijn een combinatie van positieve en leuke gevoelens tot zeer traumatische ervaringen en verschillende vormen van partnergeweld voor een langere periode, zowel binnen als buiten (liefdes)relaties. Uit de analyse zijn vier hoofdthema's naar voren gekomen die de ervaringen van de jongeren weergeven: 'beeldvorming over liefde en geweld', 'gevoelenswereld', 'ervaringen met (ex-)partnergeweld' en 'sociaal netwerk en de toekomst'.

De meeste deelnemers zijn weleens verliefd geweest en kunnen veel leuke dingen opnoemen die ze dan graag met elkaar doen, zoals samen een film kijken of naar de stad gaan. Het verschil tussen verliefdheid en vriendschap is voor de deelnemers in het onderzoek over het algemeen duidelijk. De deelnemers in het onderzoek herkennen niet alle vormen van geweld, maar kunnen uit zichzelf wel fysiek, seksueel en verbaal geweld herkennen en beschrijven. Op basis van de ervaringen van deelnemers komen echter alle vormen van (ex-)partnergeweld naar voren; dus ook controlerende gedrag, non-verbaal geweld en online vormen van geweld. Enkele deelnemers hebben alle vormen van geweld weleens meegemaakt.

De deelnemers maken in relaties het meest verbaal geweld, controlerend gedrag en seksueel geweld mee. Er zijn meerdere ervaringen gedeeld met heel vaak ruzie en schelden, zowel online als offline, seksueel geweld binnen en buiten de relatie, of grensoverschrijdend gedrag tijdens het uitgaan. Het online geweld vindt vaak plaats in de vorm van controle en controlerende gedragingen, waarbij de online omgeving onderdeel is van de leefomgeving van deelnemers. De locatie moeten delen, constant bereikbaar moeten zijn, veel (video)bellen en in elkaars telefoon kijken om elkaar te controleren komen vaak voor. Deze vormen van controle werden door sommige deelnemers ook als positief ervaren. Zij maken geen onderscheid of de ruzie offline of online was op de telefoon. Sommige deelnemers hebben wel door dat het online soms onduidelijk is wat iemand bedoelt, waardoor er ruzie kan ontstaan. Fysiek geweld als vorm van (ex-)partnergeweld is bij een paar deelnemers voorgekomen, één deelnemer heeft een aantal jaar in een fysiek-, verbaal- en seksueel gewelddadige relatie gezeten. Vormen van fysiek geweld binnen relaties zijn slaan, duwen en schoppen. Non-verbaal geweld, wat geen fysiek geweld is, is niet vaak aan bod gekomen. Maar, enkele ervaringen laten zien dat de ander blokkeren, negeren of buitensluiten zowel als slachtoffer of als pleger is voorgekomen.

De meeste jongeren gebruiken het woord 'daten' niet, maar spreken een paar keer af om samen iets te doen, waarna ze al snel een relatie hebben. Soms kunnen ze een langere periode met elkaar 'afspreken', zoals een paar maanden of nog langer. Deelnemers nemen dan niet de tijd om de ander echt goed te leren kennen. Als er online voor het eerst een paar keer contact is, lukt het de meeste deelnemers om dit gelijk af te kappen of diegene te blokkeren als er iets gebeurt wat ze niet leuk vinden. De verwachtingen over hun partner in de relatie, en het aangeven van grenzen als er een vorm van geweld voorkomt, veranderen wanneer ze een relatie met iemand hebben. Het kan dan lang duren voordat deelnemers beseffen dat iemand over hun grens gaat en dat er sprake is van geweld. Het beeld dat deelnemers hebben van een relatie lijkt in veel gevallen te zijn dat je alles met elkaar moet delen, elkaar vaak moet zien, en heel erg verliefd

moet zijn. Hierbij kunnen jaloezie of controle iets liefdevols zijn. Herkennen dat iemand binnen je relatie je geweld aan doet is dan ook lastig, zowel in de rol van slachtoffer als in de rol van pleger. Deelnemers kunnen zichzelf de schuld geven van wat er is gebeurd terwijl hen iets is aangedaan. Ook kunnen zij heel sterke gevoelens hebben voor iemand waardoor ze afhankelijk zijn geworden. Met name controlerende gedragingen worden niet gezien als een vorm van geweld. Hierdoor wordt in deze gevallen ook plegerschap niet herkend. Dit heeft te maken met het feit dat het als normaal wordt gezien als je partner in je telefoon kan kijken en jij in die van de ander én continue bereikbaar moet zijn.

Gevoelens van vertrouwen en veiligheid zijn belangrijk in een relatie. Veel deelnemers ervaren verliefdheid als een heel sterke emotie, de meesten willen hun partner dan ook het liefst elke dag zien. Jaloezie is vaak genoemd, waarbij de telefoon de mogelijkheid biedt om te controleren of iemand 'loyaal' is en je diegene kan vertrouwen. Jaloezie wordt beschouwd als een vorm van affectie tonen, maar laat ook onzekerheid zien en zorgt ervoor dat er grenzen worden overschreden. Een aantal deelnemers heeft een knipperlichtrelatie (gehad), heeft heel heftig liefdesverdriet ervaren, of de emoties waren ineens weg en toen werd het snel uitgemaakt zonder liefdesverdriet.

Risicofactoren (ex-)partnergeweld onder jongeren met een lvb

Het onderzoek heeft geen nieuwe - of andere - risicofactoren of beschermende factoren aan het licht gebracht, maar laat een beeld zien van de onderliggende mechanismen van relaties en (ex-)partnergeweld bij de doelgroep. Er komt naar voren dat bepaalde risicofactoren sterker aanwezig zijn bij deze jongeren, zoals controlerende gedragingen en machtsmisbruik. De manier waarop de telefoon een rol speelt binnen de relatie laat zien dat die de algehele communicatie in de relatie lastig(er) kan maken. Het werkt controle in de hand, en er kan ruzie ontstaan als de telefoon anders wordt gebruikt dan iemand wil. Moeite met het herkennen van grenzen komt sterk naar voren, wat in relatie staat tot de rollen van slachtofferschap en plegerschap die door elkaar heen lopen. Het lijkt erop dat de meesten plegerschap nauwelijks herkennen, en daardoor ook hun eigen rol daarin niet. Slachtofferschap is ook lastig te herkennen, meerdere deelnemers neigen zichzelf niet te (h)erkennen als slachtoffer of uitspraken te doen zoals *victim blaming*. Kennis over seksualiteit lijkt in het verlengde te liggen van het herkennen van grenzen binnen de relatie, zoals 'nee' zeggen tegen seks in een relatie of andere fysieke (seksuele) contacten buiten de relatie. Genderstereotiepe overtuigingen zijn verweven met de beeldvorming en ideaalbeelden van een relatie: hoe de ander zich moet gedragen, wanneer jaloezie goed of slecht is, en controlerend gedrag dat daaruit voortkomt. Hier wordt dan ook direct op gehandeld om aan hun behoeften tegemoet te komen.

Op het gebied van beschermende factoren komt in dit onderzoek naar voren dat ondersteuning en een sociaal netwerk van belang zijn. Binnen dit sociale netwerk vallen ook de begeleiders of ondersteuners op de groep waar ze wonen. Meerdere deelnemers spreken van een vertrouwensband met hun begeleider en dat zij hulp hebben gehad om te kunnen praten over hun ervaringen. Daarnaast hebben de meeste deelnemers een enkele of meerdere familieleden die zij vertrouwen en met wie ze praten als ze ergens mee zitten in hun relatie.

Een ideaalbeeld, jaloezie en de telefoon

Op basis van de resultaten komen beeldvorming - een ideaalbeeld - en verwachtingen rondom de relatie, gevoelens van jaloezie en de rol die de telefoon daarin speelt naar voren. Dit zijn drie onderdelen die met elkaar verbonden zijn en impact hebben op de ervaringen met (ex-)

partnergeweld. Dit is op het vlak van controle in relaties, het kunnen aangeven van grenzen, de manier waarop je laat zien dat je iemand leuk vindt en hoe de telefoon daarbij helpt om dat te doen.

De betekenisgeving van seksualiteit en relaties voor jongeren groeit en ontstaat door diverse invloeden. Onderzoek laat zien dat de ideeën en normen op het gebied van romantische overtuigingen, relaties, seks en seksualiteit worden gebaseerd op hun ouders, leeftijdsgenoten, de schoolomgeving, de media of andere sociaal-culturele boodschappen (De Lenne et al., 2020; Hefner & Wilson, 2013; Lippman et al., 2014). De relaties die je opbouwt in deze omgevingen hebben ook invloed op hoe jij naar seks en seksuele interacties kijkt (Charmaraman & Mckamey, 2011). De ideeën die de deelnemers uit dit onderzoek hebben komen waarschijnlijk overeen met wat zij om zich heen zien, dit kunnen zowel vormen van geweld in relaties zijn, als liefdevolle interacties in films of de dynamische relaties uit reality-tv. In het onderzoek komt naar voren dat heel erg verliefd zijn, elkaar veel zien en het gevoel hebben dat je voor altijd samen blijft belangrijke aspecten zijn in de relatie. Deelnemers in het onderzoek hebben vaak op jonge leeftijd al serieuze relaties en vormen dit ideaalbeeld van een relatie op basis van hun gehele omgeving. Daarnaast worden ook andere ideeën over gedrag en geweld tijdens het daten of in relaties gevormd door hun omgeving, zoals *victim blaming*. Deelnemers zien zichzelf vaak niet als slachtoffer in geweldssituaties. Door een verklaring van hun gedrag te geven vanuit het perspectief van *victim blaming*, erkennen ze zichzelf niet als slachtoffer lijken ze deze overtuigingen te internaliseren. Het is mogelijk dat deelnemers bepaalde ideeën uit hun omgeving, zoals *victim blaming*, hebben overgenomen en op zichzelf projecteren. Dit beïnvloedt hun oordeel wat wel en niet acceptabel gedrag is als slachtoffer.

Opvallend is de rol van jaloezie in relaties en hoe dit leidt tot online controle en misbruik door het gebruik van de mobiele telefoon. Uit vergelijkend onderzoek naar geweld in online en offline contexten blijkt dat 90% van de jonge mensen gelooft dat er meer gendergerelateerd geweld online plaatsvindt (Donoso Vázquez et al., 2018). Dit onderzoek is niet specifiek uitgevoerd onder jongeren met een lvb, maar opvallend is dat jongeren zichzelf in deze online contexten vaak niet zien als slachtoffer of pleger van geweld. Uit ons onderzoek blijkt ook dat iemand zowel bewust als onbewust slachtoffer en pleger kan zijn, zowel in online als offline contexten. De online vorm van geweld door middel van de mobiele telefoon wordt dan ook niet altijd door deelnemers uit ons onderzoek herkend als (gendergerelateerd) geweld. Uit diverse onderzoeken blijkt dat controlerend gedrag door nieuwe technologische middelen geaccepteerd en genormaliseerd wordt onder jongeren. Eén onderzoek laat zien dat zowel meiden als jongens controlerend gedrag zien bij leeftijdsgenoten, maar slechts enkelen van hen herkennen dit binnen hun eigen relatie waarin zij zelf slachtoffer of pleger kunnen zijn (Sánchez-Hernández et al., 2020). Het controlerende gedrag via de telefoon komt in het onderzoek ook regelmatig tot stand vanwege de fysieke afstand die ze hebben tot hun partner, bijvoorbeeld omdat ze ver weg van elkaar wonen, of omdat ze elkaar alleen in het weekend kunnen zien. Deze jongeren hebben vaak geen ander voorbeeld in hun omgeving van mensen in dezelfde situatie, waardoor het lastig is om te leren omgaan met die afstand en de gevoelens die dat oproept.

6. Conclusie en aanbevelingen

Dit onderzoek naar ervaringen met (ex-)partnergeweld onder jongeren met een lvb tussen de 16 en 23 jaar laat zien dat zowel gezonde als ongezonde dynamieken worden ervaren binnen hun relaties. De deelnemers hebben vaak al op jonge leeftijd een relatie, die snel tot stand komt en zien hun partner graag erg vaak. Dit staat in verband met de ideaalbeelden die ze hebben van de relatie waardoor ook ongezonde dynamieken in de relatie naar voren kunnen komen. Veel deelnemers hebben daarnaast ook moeite om hun grenzen aan te geven én de grens van de ander te herkennen. Controlerende gedragingen en machtsmisbruik komen tot uiting door het gebruik van de telefoon, wat versterkt wordt door emoties van jaloezie. Alle vormen van (ex-)partnergeweld kunnen voorkomen en het is daardoor relevant om hier bij de verbetering en ontwikkeling van interventies specifieke rekening mee te houden. Er zijn verschillende aandachtspunten voor interventies te onderscheiden, en aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

6.1 Aandachtspunten voor interventies

Vroegtijdig bespreekbaar maken van relaties en seksualiteit

Dit onderzoek laat het belang zien van het vroegtijdig bespreekbaar maken van relaties en seksualiteit met jongeren met een lvb, omdat zij vaak al op jonge leeftijd en relatief snel in een relatie zitten en het 'datingproces' overslaan. Eenmaal in de relatie blijkt dat ze vaak minder goed hun grenzen aangeven en herkennen ze vaak niet dat hen geweld worden aangedaan of dat zij dit zelf doen bij de ander, of zijn ze afhankelijk van de partner omdat die hen een goed gevoel geeft en ze daarom grensoverschrijdend gedrag toelaten. Controlerend gedrag wordt niet gezien als een vorm van geweld. Jaloezie of een vorm van controle, zoals het kijken in elkaars telefoon en altijd bereikbaar zijn, wordt gezien als liefdevol. Dit laat zien dat deze jongeren extra tools nodig hebben om voorbereid een relatie in te stappen.

(Over)bescherming van jongeren met een lvb

Ook de vaak beschermende houding van opvoeders, begeleiders en docenten rond online seksueel gedrag bij deze doelgroep heeft onbedoeld een aantal negatieve neveneffecten. Tegen jongeren met een lvb wordt uit bescherming vaak gezegd dat ze beter niet aan sexting kunnen doen ter voorkoming van misbruik van het beeldmateriaal. Dit zien we terug in de opvattingen van jongeren uit het onderzoek, zo geven zij aan zichzelf de schuld te geven als hun naaktfoto wordt doorgestuurd, terwijl de meeste van hun leeftijdsgenoten zonder beperking dit niet vinden. Slachtoffers durven dan vaak niet om hulp te vragen als er online iets is misgegaan, omdat ze denken dat hun eigen schuld is door iets dat ze hebben gedaan. Jongeren met een lvb doen ongeveer net zo vaak aan sexting als jongeren zonder beperking, en het is daarom van belang dat zij tools aangereikt krijgen om prettig, veilig(er) en respectvol online te zijn. Daarnaast lijkt het erop dat bepaald gedrag, zoals het liefdevol vinden om in een relatie altijd iemands locatie te weten, aangeleerd is. Ze hebben gezien dat anderen dat doen.

Algemene aandachtspunten voor interventies

- Ga in op afspreken en daten. Stel de vraag: 'waarom is het nuttig om elkaar goed te leren kennen?' Raad jongeren aan om meer tijd te nemen om de ander te leren kennen.
- Vergroot de kennis op het gebied van het herkennen van diverse vormen van geweld. Denk hierbij aan controlerende gedragingen, de pleger- en slachtofferrol en hoe die op verschillende manieren tot uiting komt. Leg daarbij ook de link met emoties, zoals

jaloerie die ten grondslag kan liggen aan controlerende gedragingen. Maar ook hoe (sterke) positieve emoties van verliefdheid en liefde kunnen leiden tot ongezonde dynamieken in een relatie.

- Geef aandacht aan de vaardigheden die nodig zijn om conflicten uit te praten en om te gaan met emoties.
- Bespreek heersende ideaalbeelden, beeldvorming en verwachtingen binnen relaties. Licht dit toe door de link te leggen met genderstereotiepe opvattingen die daaraan ten grondslag liggen.
- Leg uit wat *victim blaming* is en licht dit toe met herkenbare voorbeelden. Wees daarin expliciet over wat het betekent om de ander als slachtoffer te erkennen, maar ook jezelf.
- Laat jongeren oefenen en maak ze bewust van het feit dat het aangeven en herkennen van wensen en grenzen in een relatie of seksuele ontmoeting van belang is. Geef ook aandacht aan wat zij zelf willen in de relatie en wat ze zelf leuk vinden op het gebied van seksualiteit, seks en de relatie. Ook: wat wil de ander?

Aandachtspunten voor ouders, opvoeders en begeleiders

- Maak jongeren al op jonge leeftijd weerbaar en bereid ze voor op seks, daten en relaties.
- Uit ons onderzoek blijkt dat er een openheid is vanuit begeleiders en andere professionals om te zorgen dat jongeren mee konden werken aan dit onderzoek. Er is een groep professionals die ervoor open staat om aandacht te geven aan relaties en seksualiteit en daarover in gesprek te gaan. Deze openheid faciliteert niet alleen gesprekken met jongeren over hun ervaringen binnen relaties, maar biedt ook ruimte voor opvoeders en ouders om uit te wisselen hoe ze daarmee om kunnen gaan en het gesprek kunnen starten.

6.2 Verdiepend vervolgonderzoek

Binnen het huidige onderzoek zijn er nog onderwerpen en ervaringen die niet aan bod zijn gekomen. Bijvoorbeeld over waar jongeren wonen en de vorm van begeleiding zij dagelijks ontvangen, de ideaalbeelden die zij hebben van relaties, en een verdiepend onderzoek naar de rol en betekenis van jaloezie.

In dit onderzoek woonden de meeste deelnemers op een groep, in een vervolgonderzoek zou het interessant zijn om te kijken wat de ervaringen zijn van jongeren met een lvb die niet op een groep wonen. Waar ontmoeten zij bijvoorbeeld hun partner en welke vormen geweld maken zij mee?

Een ander vervolgonderzoek zou meer inzicht kunnen bieden in de beeldvorming, dus de ideaalbeelden, die de deelnemers uit het onderzoek meenemen in hun relaties. Door een verdiepend onderzoek te doen naar hun sociale en online omgeving kan worden begrepen waar hun ideeën over relaties en geweld binnen relaties vandaan komen.

Tot slot zou er meer inzicht moeten komen in jaloezie onder jongeren met een lvb. Is jaloezie wel de juiste term voor deze doelgroep, en wordt er begrepen wat jaloezie precies inhoudt? De ervaringen met jaloezie waren in dit onderzoek tegenstrijdig, waarbij het als leuk werd gezien maar ook als vervelend als je je vrijheid verliest binnen een relatie. Vervolgonderzoek kan de mechanismen die ten grondslag liggen aan controlerende gedragingen vanuit jaloezie inzichtelijk maken.

7. Referenties

- Almond, L., & Giles, S. (2008). Young people with harmful sexual behaviour: Do those with learning disabilities form a distinct subgroup? *Journal of Sexual Aggression*, 14(3), 227–239. <https://doi.org/10.1080/13552600802304909>
- American Psychiatric Association, D.-5 T. F. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5TM, 5th ed. In *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5TM, 5th ed.* American Psychiatric Publishing, Inc. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Baines, S., Emerson, E., Robertson, J., & Hatton, C. (2018). Sexual activity and sexual health among young adults with and without mild/moderate intellectual disability. *BMC Public Health*, 18(1), 667. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5572-9>
- Balogh, R., Bretherton, K., Whibley, S., Berney, T., Graham, S., Richold, P., Worsley, C., & Firth, H. (2001). Sexual abuse in children and adolescents with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 45(3), 194–201. <https://doi.org/https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2001.00293.x>
- Bigby, C., Whiteside, M., & Douglas, J. (2019). Providing support for decision making to adults with intellectual disability: Perspectives of family members and workers in disability support services. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 44(4), 396–409. <https://doi.org/10.3109/13668250.2017.1378873>
- Bjork, J. M., & Pardini, D. A. (2015). Who are those “risk-taking adolescents”? Individual differences in developmental neuroimaging research. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 11, 56–64. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.dcn.2014.07.008>
- Black, R. S., & Kammes, R. R. (2019). Restrictions, Power, Companionship, and Intimacy: A Metasynthesis of People With Intellectual Disability Speaking About Sex and Relationships. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 57(3).
- Blasingame, G. D. (2018). Risk assessment of adolescents with intellectual disabilities who exhibit sexual behavior problems or sexual offending behavior. *Journal of Child Sexual Abuse*.
- Bowen, E., & Swift, C. (2019). The Prevalence and Correlates of Partner Violence Used and Experienced by Adults With Intellectual Disabilities: A Systematic Review and Call to Action. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(5), 693–705. <https://doi.org/10.1177/1524838017728707>
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods* (4th ed.). Oxford University Press.
- Butler, N., Quigg, Z., Bates, R., Jones, L., Ashworth, E., Gowland, S., & Jones, M. (2022). The Contributing Role of Family, School, and Peer Supportive Relationships in Protecting the Mental Wellbeing of Children and Adolescents. *School Mental Health*, 14(3), 776–788. <https://doi.org/10.1007/s12310-022-09502-9>
- Chamidah, A. N., Hartini, S., & Herini, E. S. (2021). Sexual Behavior Problems in Adolescents with Intellectual Disabilities: A Systematic Review. *Open Access Macedonian Journal of Medical Sciences*, 9(F), 163–170.
- Charmaraman, L., & Mckamey, C. (2011). Urban early adolescent narratives on sexuality: Accidental and intentional influences of family, peers, and the media. *Sexuality Research and Social Policy*, 8(4), 253–266. <https://doi.org/10.1007/s13178-011-0052-3>
- Chrastina, J., & Večeřová, H. (2020). Supporting Sexuality in Adults with Intellectual Disability—A Short Review. *Sexuality and Disability*, 38(2), 285–298. <https://doi.org/10.1007/s11195-018-9546-8>

- De Beer, Y. (2011). *De kleine gids: Mensen met een licht verstandelijke beperking*. Kluwer.
- De Graaf, H., van den Borne Marieke, Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25e - Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*.
- De Graaf, H., Oldenhof, A., Kraan, Y., Beek, T., Kuipers, L., & Vermey, K. (2024). *Seks onder je 25e - Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2023*.
- De Lenne, O., Vandenbosch, L., Eggermont, S., Karsay, K., & Trekels, J. (2020). Picture-perfect lives on social media: a cross-national study on the role of media ideals in adolescent well-being. *Media Psychology*, 23(1), 52–78. <https://doi.org/10.1080/15213269.2018.1554494>
- Deffew, A., Coughlan, B., Burke, T., & Rogers, E. (2022). Staff member's views and attitudes to supporting people with an Intellectual Disability: A multi-method investigation of intimate relationships and sexuality. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 35(4), 1049–1058. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/jar.12897>
- Donoso Vázquez, T., Rubio Hurtado, M. J., & Vilà Baños, R. (2018). La Adolescencia ante La Violencia de Género 2.0: Concepciones, Conductas y Experiencias (Adolescence and Gender Violence 2.0: Concepts, Behavior and Experiences). *Educación XXI*, 21(1).
- Douma, J. (2018). *Jeugdigen en (jong)volwassenen met een licht verstandelijke beperking - Kenmerken en de gevolgen voor diagnostisch onderzoek en (gedrags)interventies*.
- Duysak, S. B. L. de V. K. (2018). *Geweld tegen meisjes en vrouwen met een beperking - Invulling van mensenrechtelijke verplichtingen in Nederland: een inventarisatie*.
- Embregts, P. J. C. M., van den Bogaard, K. J. H. M., Frielink, N., Voermans, M. A. C., Thalen, M., & Jahoda, A. (2022). A thematic analysis into the experiences of people with a mild intellectual disability during the COVID-19 lockdown period. *International Journal of Developmental Disabilities*, 68(4), 578–582. <https://doi.org/10.1080/20473869.2020.1827214>
- eSafety Commissioner. (2022). 'How bad should it be before I tell someone?' Online abuse experiences of adult Australians with intellectual disability – implications for resource development. <https://www.esafety.gov.au/sites/default/files/2022-08/Adult%20Australians%20with%20Intellectual%20Disability%20-%20Online%20abuse%20report.pdf>
- European Institute for Gender Equality (EIGE). (2016). *Intimate Partner Violence*. https://Eige.Europa.Eu/Publications-Resources/Thesaurus/Terms/1198?Language_content_entity=en.
- Forte, M., Jahoda, A., & Dagnan, D. (2011). An anxious time? Exploring the nature of worries experienced by young people with a mild to moderate intellectual disability as they make the transition to adulthood. *British Journal of Clinical Psychology*, 50(4), 398–411. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.2044-8260.2010.02002.x>
- Fraser, M., & Fraser, A. (2001). Are people with learning disabilities able to contribute to focus groups on health promotion? *Journal of Advanced Nursing*, 33(2), 225–233. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2001.01657.x>
- Frawley, P., & Wilson, N. J. (2016). Young People with Intellectual Disability Talking About Sexuality Education and Information. *Sexuality and Disability*, 34(4), 469–484. <https://doi.org/10.1007/s11195-016-9460-x>
- Giesbers, S. A. H., Hendriks, L., Jahoda, A., Hastings, R. P., & Embregts, P. J. C. M. (2019). Living with support: Experiences of people with mild intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 32(2), 446–456. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/jar.12542>
- Gil-Llario, M. D., Morell-Mengual, V., Ballester-Arnal, R., & Díaz-Rodríguez, I. (2018). The experience of sexuality in adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual*

- Disability Research*, 62(1), 72–80. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/jir.12455>
- Harakeh, Z., de Looze, M. E., Schrijvers, C. T. M., van Dorsselaer, S. A. F. M., & Vollebergh, W. A. M. (2012). Individual and environmental predictors of health risk behaviours among Dutch adolescents: *The HBSC study. Public Health*, 126(7), 566–573. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.puhe.2012.04.006>
- Healy, E., McGuire, B. E., Evans, D. S., & Carley, S. N. (2009). Sexuality and personal relationships for people with an intellectual disability. Part I: service-user perspectives. *Journal of Intellectual Disability Research : JIDR*, 53(11), 905–912.
- Hefner, V., & Wilson, B. J. (2013). From Love at First Sight to Soul Mate: The Influence of Romantic Ideals in Popular Films on Young People's Beliefs about Relationships. *Communication Monographs*, 80(2), 150–175. <https://doi.org/10.1080/03637751.2013.776697>
- Heifetz, M., Lake, J., Weiss, J., Isaacs, B., & Connolly, J. (2020). Dating and romantic relationships of adolescents with intellectual and developmental disabilities. *Journal of Adolescence*, 79, 39–48. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.12.011>
- Hole, R., Schnellert, L., & Cante, G. (2022). Sex: What Is the Big Deal? Exploring Individuals' with Intellectual Disabilities Experiences with Sex Education. *Qualitative Health Research*, 32(3), 453–464. <https://doi.org/10.1177/10497323211057090>
- Johnson, M. D., Lavner, J. A., Mund, M., Zemp, M., Stanley, S. M., Neyer, F. J., Impett, E. A., Rhoades, G. K., Bodenmann, G., Weidmann, R., Bühler, J. L., Burriss, R. P., Wünsche, J., & Grob, A. (2022). Within-Couple Associations Between Communication and Relationship Satisfaction Over Time. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 48(4), 534–549. <https://doi.org/10.1177/01461672211016920>
- Kahonde, C. K., McKenzie, J., & Wilson, N. J. (2020). The Impact of Lifelong Family Care on Family Caregivers' Perceptions of the Sexuality of Young Adults with Intellectual Disabilities in the Western Cape of South Africa. *Sexuality and Disability*, 38(1), 95–105. <https://doi.org/10.1007/s11195-019-09595-2>
- Kemps, L. (2022). *Children with intellectual disabilities as interview participants - a systematic review*.
- Kok, R., van Wensen, K., Jongerling, J., & van der Horst, F. (2018). *Slachtoffers van partnergeweld: van veerkrachtig tot complex Verslag van het doelgroepenonderzoek bij Stichting Arosa*. https://www.arosa-zhz.nl/upload/docs/Rapport_Doelgroeponderzoek_Arosa_definitief.pdf
- Lameiras-Fernández, M., Martínez-Román, R., Carrera-Fernández, M. V., & Rodríguez-Castro, Y. (2021). Sex Education in the Spotlight: What Is Working? Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5). <https://doi.org/10.3390/ijerph18052555>
- Lippman, J. R., Ward, L. M., & Seabrook, R. C. (2014). Isn't it romantic? Differential associations between romantic screen media genres and romantic beliefs. *Psychology of Popular Media Culture*, 3(3), 128–140. <https://doi.org/10.1037/ppm0000034>
- Matin, B. K., Williamson, H. J., Karyani, A. K., Rezaei, S., Soofi, M., & Soltani, S. (2021). Barriers in access to healthcare for women with disabilities: a systematic review in qualitative studies. *BMC Women's Health*, 21(1), 44. <https://doi.org/10.1186/s12905-021-01189-5>
- Morgan, D. L. (2019). *Basic and Advanced Focus Groups*. <https://doi.org/10.4135/9781071814307>
- Nouwens, P. (2018). *United by diversity: Identifying characteristics, profiles and support needs of people with mild intellectual disability or borderline intellectual functioning* [Tilburg University]. https://pure.uvt.nl/ws/portafiles/portal/27852862/Nouwens_

- Redert, A., Kelders, Y., Hendriks, J., Noordover, J., van der Stege, H., van Berlo, W., & Hilberink, S. (2022). *Seks en het Suikerspingevoel - Een voorstudie naar de seksuele beleving van mensen met een verstandelijke beperking en de ruimte daarvoor in de gehandicaptenzorg*.
- Richtlijnen Jeugdhulp en Jeugdbescherming. (2020). *De seksuele ontwikkeling van jeugdigen met een licht verstandelijke beperking (LVB)*. <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/seksuele-ontwikkeling/de-seksuele-ontwikkeling-van-specifieke-groepen-jeugdigen/de-seksuele-ontwikkeling-van-jeugdigen-met-een-licht-verstandelijke-beperking-lvb/>
- Rubio-Garay, F., López-González, M. A., Carrasco, M. Á., & Amor, P. J. (2017). The prevalence of dating violence: A systematic review. *Papeles Del Psicólogo*, 38(2), 135–147.
- Sánchez-Hernández, M. D., Herrera-Enríquez, M. C., & Expósito, F. (2020). Controlling Behaviors in Couple Relationships in the Digital Age: Acceptability of Gender Violence, Sexism, and Myths about Romantic Love. *Psychosocial Intervention*, 29(2).
- Schaafsma, D., Kok, G., Stoffelen, J. M. T., & Curfs, L. M. G. (2017). People with Intellectual Disabilities Talk About Sexuality: Implications for the Development of Sex Education. *Sexuality and Disability*, 35(1), 21–38. <https://doi.org/10.1007/s11195-016-9466-4>
- Scholes-Balog, K., Francke, N., & Hemphill, S. (2016). Relationships Between Sexting, Self-Esteem, and Sensation Seeking Among Australian Young Adults. *Sexualization, Media, and Society*, 2. <https://doi.org/10.1177/2374623815627790>
- Scotland, J. L., Cossar, J., & McKenzie, K. (2015). The ability of adults with an intellectual disability to recognise facial expressions of emotion in comparison with typically developing individuals: A systematic review. *Research in Developmental Disabilities*, 41–42, 22–39. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ridd.2015.05.007>
- Solish, A., Perry, A., & Minnes, P. (2010). Participation of Children with and without Disabilities in Social, Recreational and Leisure Activities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23(3), 226–236. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2009.00525.x>
- Stanley, N., Ellis, J., Farrelly, N., Hollinghurst, S., & Downe, S. (2015). Preventing domestic abuse for children and young people: A review of school-based interventions. *Children and Youth Services Review*, 59, 120–131. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.10.018>
- Steketee, M., & Vandenbroucke, M. (2010). *Typologie voor een strategische aanpak van multiprobleemgezinnen in Rotterdam: Een studie in het kader van Klein maar Fijn - CEPHIR*.
- Steketee, M., Römkens, R., Pels, T., Lünemann, K., Smits van Waesberghe, E., Mak, J., Mejdoubi, J., & Harthoorn, H. (2016). *Preventie van intergenerationeel geweld Nederland en EU - Verkenning van wat werkt*.
- Stoffelen, J. M. T., Kok, G., Hospers, H., & Curfs, M. G. (2012). Homosexuality among people with a mild intellectual disability: an explorative study on the lived experiences of homosexual people in the Netherlands with a mild intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(3), 257–267.
- Stoffelen, J. M. T., Schaafsma, D., Kok, G., & Curfs, L. M. G. (2018). Women Who Love: An Explorative Study on Experiences of Lesbian and Bisexual Women with a Mild Intellectual Disability in The Netherlands. *Sexuality and Disability*, 36(3), 249–264. <https://doi.org/10.1007/s11195-018-9519-y>
- Svae, G. B., Blixt, L., & Søndena, E. (2022). Personal and sexual boundaries: the experiences of people with intellectual disabilities. *BMC Public Health*, 22(1), 1773. <https://doi.org/10.1186/s12916-022-02111-1>

[org/10.1186/s12889-022-14181-x](https://doi.org/10.1186/s12889-022-14181-x)

- Svae, G. B., Hassel, B., & Søndena, E. (2022). People with intellectual disabilities and harmful sexual behaviour: Professionals' views on the barriers to prevent harm. *Journal of Applied Research in Intellectual Disability*.
- Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon: licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. SWP Uitgeverij.
- Ten Boom, A., & Wittebrood, K. (2019). *De prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland*.
- Tournier, T., Hendriks, A. H. C., Jahoda, A., Hastings, R. P., Giesbers, S. A. H., & Embregts, P. J. C. M. (2022). Perspectives of people with intellectual disability about their family networks: A comparison study with key support worker proxy reports. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 47(1), 27–38. <https://doi.org/10.3109/13668250.2020.1827143>
- Van der Steege, M., de Veld, D., & Zoon, M. (2020). *Richtlijn Gezinnen met meervoudige en complexe problemen voor jeugdhulp en jeugdbescherming*.
- Van der Weele, S., & Bredewold, F. (2021). Shadowing as a qualitative research method for intellectual disability research: Opportunities and challenges. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 46(4), 340–350. <https://doi.org/10.3109/13668250.2021.1873752>
- Verbeek, M. C., Luijk, M., Weeland, J., & van de Bongardt, D. (2023). Male Adolescents with Mild Intellectual Disabilities: Normative Sexual Development and Factors Associated with Sexual Risks. *Sexuality and Disability*, 41(4), 769–784. <https://doi.org/10.1007/s1195-023-09814-x>
- Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*. (2006).
- Verwijs, R., & Lünemann, K. (2012). *Partnergeweld. Achtergrond en risicofactoren*.
- Wagemaker, E., Huizenga, H. M., Dekkers, T. J., Escury-Koenigs, A. L. C. d', Saleminck, E., & Bexkens, A. (2020). When do those “risk-taking adolescents” take risks? The combined effects of risk encouragement by peers, mild-to-borderline intellectual disability and sex. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 48(4), 573–587.
- Ward, K. M., Bosek, R. L., & Trimble, E. L. (2010). Romantic relationships and interpersonal violence among adults with developmental disabilities. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 48(2), 89–98. <https://doi.org/10.1352/1934-9556-48.2.89>
- Whittle, H., Hamilton-Giachritsis, C., Beech, A., & Collings, G. (2013). A review of young people's vulnerabilities to online grooming. *Aggression and Violent Behavior*, 18(1), 135–146. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.11.008>
- Wissink, J. B., Moonen, X., van Vugt, E. S., Stams, G. J., & Vergeer, M. (2012). *Seksueel grensoverschrijdend gedrag en misbruik bij kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking*. Deelonderzoek 5B. Boom.
- Wissink, I. B., van Vugt, E., Moonen, X., Stams, G.-J. J. M., & Hendriks, J. (2015). Sexual abuse involving children with an intellectual disability (ID): A narrative review. *Research in Developmental Disabilities*, 36, 20–35. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.09.007>
- Wissink, I., & Kuipers, A. (2021). 'Dress you up in my love..': Online seksuele risico-ervaringen bij jongeren met LVB in een Zeer Intensieve Behandelgroep (intramurale jeugdzorg). Landelijk Kenniscentrum LVB. <https://www.kenniscentrumlvb.nl/wp-content/uploads/2021/04/Dress-you-up-in-my-love-Wissink-Kuipers.pdf>

World Health Organization. (2015). *Sexual health, human rights and the law*.

World Health Organization. (2021). *Violence against women prevalence estimates, 2018: global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women*.